

BANKFINANCIERING van KUNST & CULTUUR

De mogelijkheden van een alternatieve financieringsvorm voor de culturele sector, in tijden van economische recessie

Universiteit Utrecht

Triodos Bank

Vorkant: eigen ontwerp.

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 4
Abstract	p. 5
1. Inleiding	p. 6
1.1 Omschrijving van het projectkader	p. 6
1.2 Doelstelling van het onderzoek	p. 7
1.3 Type onderzoek	p. 8
1.4 Hoofdvraag en deelvragen van het onderzoek	p. 8
1.5 Leeswijzer	p. 9
2. Financieringsstructuren van de culturele sector	p. 11
2.1 Overheidssubsidies voor kunst en cultuur	p. 11
2.2 Cultureel ondernemerschap	p. 13
2.3 Zelffinanciering van culturele instellingen	p. 13
2.4 Alternatieve financieringsstructuren	p. 15
2.5 Spelers op de culturele kapitaalmarkt	p. 17
2.5.1 Marktfinanciering van culturele instellingen door banken	p. 18
2.5.2 Cultureel beleggen	p. 19
3. Triodos Bank en cultuurfinanciering	p. 24
3.1 Bedrijfsmissie Triodos Bank	p. 24
3.2 Visie Triodos Bank op de culturele sector	p. 25
3.3 Kredietverleningsproces aan culturele initiatieven en –instellingen	p. 26
3.4 Verschillende financieringsvormen vanuit Triodos Groep	p. 28
4. Financiering van het lokale kunstenveld ten tijde van gemeentelijke bezuinigingen	p. 32
4.1 Gemeentefinanciën in zwaar weer	p. 33
4.2 Methodische verantwoording online enquêtes	p. 34
4.3 Weergave enquêteresultaten	p. 36
4.4 Inhoudelijke reflectie op resultaten	p. 49
4.5 Beantwoording van de deelvragen	p. 58
5. Conclusies en aanbevelingen	p. 59
5.1 Beantwoording van de hoofdvraag	p. 60
5.2 Aanbevelingen	p. 61
5.3 Reflectie survey-onderzoek	p. 62
5.4 Vervolgonderzoek	p. 63
Bronvermelding	p. 64

Voorwoord

Deze thesis is het eindproduct van een relatie die ik in het laatste half jaar van mijn studie Kunstbeleid en –management heb gelegd tussen mijn passie voor kunst en mijn interesse in cultureel ondernemerschap. Tijdens mijn stageperiode bij het team Kunst & Cultuur van Triodos Bank in Zeist is mijn belangstelling ontstaan voor het bankwezen en in het bijzonder voor kredietverlening aan de culturele sector.

Een grotere ondernemingsgeest binnen de culturele sector is door de economische recessie – met krimpende overheidsbudgetten voor kunst en cultuur tot gevolg – noodzakelijk ter preventie van verschraving van het culturele aanbod. Kredietverlening aan kunstenaars en culturele instellingen kan daarbij een rol spelen. Echter is de culturele sector terughoudend tegenover het aangaan van leningen. En banken, op hun beurt, zijn onbekend met het financieren van culturele initiatieven of –instellingen. De meeste banken dan...

Triodos Bank financiert al 30 jaar kunst en cultuur, vanuit de overtuiging dat een bloeiende culturele sector niet alleen bijdraagt aan levenskwaliteit, maar ook aan economische groei. Tijdens mijn stageperiode ben ik erachter gekomen dat de culturele sector niet benaderd hoeft te worden als een onzelfredzame branche, maar als een volwassen, economisch kansrijke sector. Deze benadering wordt dikwijls ondergraven – zo heb ik ook tijdens mijn studie gemerkt – omdat praten over kunstbeleid al snel neerkomt op praten over subsidiebeleid.

Gesproken over subsidiebeleid... Graag wil ik hierbij mijn ouders bedanken voor de ruimte en de middelen die zij mij hebben geboden om mijn eigenwijze plannen in de afgelopen zes jaar na te streven. Het Utrechtse studentenleven is een dure aangelegenheid geweest, maar de kosten die daarvoor zijn gemaakt, dienen absoluut als investering gezien te worden.

Voor de fantastische tijd die ik als stagiair bij Triodos Bank heb gehad, wil ik de teamleden van het Team Kunst & Cultuur hartelijk bedanken: Anita Boerkamp, Josée van den Wijngaart, Wim Rhebergen en Arna Notten. Door hun vertrouwen en enthousiasme heb ik als een volwaardig teamlid mogen functioneren. Ik heb de omgang met hen altijd als zeer prettig ervaren. Speciale dank gaat uit naar Josée, mijn *sparring partner* op de werkvloer. We hebben tientallen kredietaanvragen doorgesproken, veel over het verschil tussen bankiers en kunstenaars gepraat, maar ook veel gelachen.

Tenslotte wil ik Kees Vuyk, mijn scriptiedocent aan de Universiteit Utrecht, bedanken voor zijn ordenende input en enthousiasmerende feedback.

Jurriaan Pennartz
Zeist, juli 2010

Abstract

De culturele sector wordt gekenmerkt door creativiteit en innovatie. Toch zijn Nederlandse culturele instellingen minder innovatief als het gaat om het aanboren van verschillende financieringsbronnen. Al decennialang is de overheid veruit de grootste cultuurfincier.

De aanstaande bezuinigingen op kunst en cultuur vormen een goede aanleiding om het te hebben over andere financieringsstructuren van de Nederlandse culturele sector. Een voorbeeld hiervan is bancaire kredietverlening. Tijdens mijn afstudeerstage heb ik onderzoek gedaan naar het kredietverleningproces bij het team Kunst & Cultuur van Triodos Bank. Triodos Bank financiert al 30 jaar kunstenaars en culturele instellingen. In dit stuk komt de groeiende praktijk van bancaire kredietverlening aan kunstenaars en culturele instellingen aan bod; een nog nauwelijks besproken onderwerp in het academisch discours.

De doelstelling van het onderzoek is het inventariseren van de mogelijkheden die bancaire kredietverlening aan kunstenaars en culturele instellingen kunnen bieden in een context van slinkende gemeentebudgetten. Hierbij wordt in kaart gebracht met welke bancaire financieringsvormen er tegemoet kan worden gekomen aan de financieringsbehoefte van de culturele sector. Tevens wordt onderzocht, op basis van een survey-onderzoek, hoe de gemeentelijke politiek en bestuurders van lokale culturele instellingen over deze vorm van marktfinanciering denken.

Uit de conclusie blijkt dat bancaire kredietverlening in diverse varianten kan voorzien in de financiële behoefte van kunstenaars, culturele initiatieven en –instellingen. Omdat overheidssubsidiering van kunst en cultuur de komende jaren minder vanzelfsprekend wordt, is het goed dat deze sector op zoek gaat naar andere vormen van financiering. Kredietverstrekking vanuit bank of beleggingsfonds dient door de culturele sector als serieuze optie overwogen te worden. Maar hier ligt ook een verantwoordelijkheid voor de bankwereld: banken moeten zich nadrukkelijker profileren als speler op de culturele kapitaalmarkt en cultuurfinciering niet blijven beschouwen als verliesfinanciering.

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Omschrijving van het projectkader

De Nederlandse overheid is sinds de Tweede Wereldoorlog de belangrijkste financieringsbron voor de Nederlandse kunst- en cultuursector. Hoewel cultureel ondernemerschap, als middel voor culturele instellingen en initiatieven om meer eigen inkomsten te genereren en meerdere financieringsbronnen aan te boren, al tien jaar een algemeen bekend managementconcept in de culturele sector is, zijn de meeste culturele initiatieven en –instellingen nog steeds primair gefocust op de overheid als het gaat om financiering. Dit is opmerkelijk, omdat men juist van de culturele sector, die wordt gekenmerkt door creativiteit en innovatie, dezelfde inventiviteit verwacht bij het vinden van diverse financieringsbronnen en verschillende financieringsvormen.

Blijkbaar is er de afgelopen decennia, zelfs na de introductie van het cultureel ondernemerschap, niet voldoende aanleiding geweest voor de culturele sector om zich te ontdoen van de afhankelijkheidsrelatie waarin zij zich bevindt ten opzichte van de overheid als meest voorname cultuursubsidiënt.

Ditmaal is die aanleiding er wel en nu is deze onontkoombaar: de economische recessie. Als gevolg van aanstaande bezuinigingen op de overheidsfinanciën, komt het imposante stelsel van overheidssubsidies en –regelingen onder druk te staan. Dit heeft tevens gevolgen voor de budgetten van gemeenten. Bij de vorming van de nieuwe colleges en de invulling van coalitieakkoorden in het voorjaar van 2010, ligt de nadruk bij het gemeentelijk beleid voor de komende vier jaar bijna uitsluitend op bezuinigingen. Voor het gemeentefonds, een rijksfonds waaruit gemeenten worden gesubsidieerd, wordt voor de periode na 2011 rekening gehouden met een jaarlijkse mindering van 300 miljoen euro.¹ Nu pas, nu de te bezuinigen bedragen op papier staan, lijken culturele instellingen zich bewust te worden van de risico's van de afhankelijkheidsrelatie die zij hebben met de subsidiënt. Arno Brok, voorzitter van de VNG Cultuurdelegatie en burgemeester van Dordrecht, meent dat het naïef is om te veronderstellen – gezien de korting op het gemeentefonds – dat de cultuursector niet geraakt zal worden.² Hierdoor wordt de lokale culturele sector, waartoe zowel lokale culturele initiatieven en -instellingen als betrokken gemeenteambtenaren gerekend kunnen worden, gedwongen om anders na te denken over de wijze waarop de bestaande culturele infrastructuur gefinancierd kan worden. Slinkende gemeentebudgetten, die een weerslag hebben op de beschikbare saldi voor kunst en cultuur, noodzaken gemeenten en het lokale kunstenveld te zoeken naar alternatieve financieringsbronnen.

¹ M.A. Allers, 'Rijksbegroting 2010: gemeenten moeten bezuinigingen, maar niet allemaal even veel', in *Het Tijdschrift voor Openbare Financiën*, jaargang 41, 2009-5. Raadpleegbaar via <http://wimdreesstichting.nl/tijdschrift/q/artikel/197> <16-02-2010>.

² Verslag Symposium Gemeentelijke Cultuurpolitiek, Stadsschouwburg Utrecht, 18-01-2010, p. 6. Raadpleegbaar via <http://www.kunsten92.nl/> <16-02-2010>.

In het academisch discours over cultuur en economie wordt geregeld aandacht besteed aan andere financieringsstructuren van de culturele sector. Zo wordt in nummer 76 van *Boekman*, een tijdschrift over kunst en kunstbeleid, ingegaan op de ideeën en initiatieven, zowel vanuit het veld zelf als vanuit de academische wereld, omtrent kunstsporing, het mecenaat en de vorming van private cultuurfondsen.³ De Erasmus Universiteit in Rotterdam bijvoorbeeld, biedt al geruime tijd de masteropleiding *Specialisation Cultural Economics and Cultural Entrepreneurship* aan. Met name vanuit dit wetenschapsgebied, waarbij kunst, economische waarde en cultureel ondernemerschap centraal staan, wordt er veel gepubliceerd over alternatieve financieringsstructuren.

Ondanks de aandacht voor andere financieringsstructuren van de culturele sector, blijft één specifieke financier in het academisch discours sterk onderbelicht: de banken. Kredietverlening van banken aan kunstenaars en culturele instellingen kan het cultureel ondernemerschap naar een hoger niveau tillen en kan een manier zijn om krimpende overheidsbudgetten voor kunst en cultuur op te vangen. Dat cultuurfinanciering vanuit dit marktsegment in geringe mate bekend en besproken is, ligt voornamelijk aan de bankensector zelf. Banken zijn vaak huiverig als het gaat om de financiering van kunstenaars en culturele instellingen.⁴ Dit geldt echter niet voor alle banken.

Triodos financiert al 30 jaar kunst en cultuur, vanuit de overtuiging dat een bloeiende culturele sector niet alleen bijdraagt aan levenskwaliteit maar ook aan economische groei. Financiering van lokale culturele initiatieven en –instellingen vanuit het bancaire wezen staat bij de bespreking van de oplossing van het probleem van slinkende gemeentebudgetten voor kunst en cultuur centraal. Onder lokale culturele initiatieven en –instellingen worden kunstenaars(initiatieven) en culturele instellingen gerekend die (gedeeltelijk) worden gefinancierd door de gemeente waarin zij zich bevinden. Er is bewust gekozen voor dit type initiatieven en instellingen. Ten eerste omdat initiatieven en instellingen die voor een groot deel afhankelijk zijn van gemeentelijke subsidies, de gevolgen van gemeentelijke bezuinigingen het meest zullen merken. Ten tweede is ervoor gekozen om het onderzoek te richten op de lokale culturele sector, omdat juist gemeenten in verschillende opzichten een bijdrage kunnen leveren aan de totstandkoming van kredietverlening vanuit de bank aan een lokale culturele instelling.

1.2 Doelstelling van het onderzoek

De doelstelling van het onderzoek is het inventariseren van de mogelijkheden die bancaire kredietverlening aan kunstenaars en culturele instellingen kunnen bieden in een context van slinkende gemeentebudgetten voor kunst en cultuur. Hierbij wordt tevens onderzocht hoe de gemeentelijke politiek en bestuurders van lokale culturele instellingen over deze vorm van marktfinanciering van de culturele sector denken. Een meer algemene doelstelling is het benadrukken van de importantie dat de lokale culturele sector andere vormen van financiering gaan benutten dan alleen, of hoofdzakelijk overheidssubsidies. Dit is overigens zowel van belang in tijden van economische voorspoed als in tijden van recessie.

³ Boekman 76, 'Particulier initiatief', najaar 2006.

⁴ Dit fenomeen wordt verderop uitgebreid besproken, zie p. 22.

1.3 Type onderzoek en methodologie

Het type onderzoek is praktijkonderzoek en kan het best worden samengevat als ‘verandergericht onderzoek’. Dat wil zeggen dat het onderzoek niet primair probleemsignalerend is, diagnostisch of ontwerpgericht, maar dat de voorgestelde oplossingen in de sfeer van bankfinanciering worden uitgediept en kritisch tegen het licht worden gehouden. Dit gebeurt aan de hand van een beschrijving van diverse financieringsvormen die een bank of beleggingsfonds kan aandragen. Daarnaast wordt geïnventariseerd hoe de lokale culturele sector (politiek en het lokale kunstenveld) denkt over deze vorm van marktfinanciering aan culturele instellingen. Deze inventarisatie geschiedt op basis van survey-onderzoek door middel van online enquêtering. Dit gedeelte kent daarom een empirische methodologie die voor de bespreking van de enquêteresultaten wordt verantwoord en waarop, in het laatste hoofdstuk, een kritische reflectie volgt.

1.4 Hoofdvraag en deelvragen van het onderzoek

Omdat de doelstelling van het onderzoek is om in kaart te brengen welke mogelijkheden bankfinanciering aan de culturele sector kan bieden in een context van kortingen op gemeentelijke cultuursubsidies, is de hoofdvraag oplossingsgericht en toegespitst op financiële dienstverlening van de bank. De vraag die beantwoord dient te worden is dus *hoe* de oplossing van financiering vanuit het bancaire wezen de dreigende verschraling van het culturele veld kan voorkomen. De hoofdvraag luidt derhalve:

“Hoe kan bancaire kredietverlening bijdragen aan de oplossing van financiële problemen in de lokale culturele sector die worden veroorzaakt door slinkende gemeentebudgetten?”

Ter beantwoording van de hoofdvraag dienen meerdere probleemgebieden in kaart te worden gebracht. Hoewel het onderzoek hoofdzakelijk praktijkgericht is, zal er een inleidend theoretisch gedeelte aan voorafgaan. In dit beschrijvende deel komt de huidige financieringsstructuur van de culturele sector aan bod, inclusief de problemen die inherent zijn aan deze structuur. In dit kader wordt er ook een licht geworpen op pleidooien voor andere vormen van financiering.

De mogelijkheden die er zijn vanuit het bancaire wezen waarmee tegemoet kan worden gekomen aan de financiële behoefte van kunstenaars en culturele instellingen, worden in het hoofdstuk over Triodos Bank besproken en toegelicht.

Naast deze beschrijvende delen over verschillende financieringsstructuren van de culturele sector, wordt de problematiek besproken in het licht van aanstaande bezuinigingsmaatregelen van de Nederlandse gemeenten. Eerst zal worden ingegaan op de financiële situatie van gemeenten en op de gevolgen die afnemende gemeentelijke inkomsten hebben voor de lokale culturele sector. Deze financiële paragraaf gaat vooraf aan de beantwoording van een aantal deelvragen betreffende de financiële situatie van de lokale culturele sector en de gevolgen hiervan voor het lokale kunstenveld, cultureel ondernemerschap en bankfinanciering aan de culturele sector. Deze

deelvragen zijn toegespitst op het kunstenveld zelf en de lokale bestuurslaag die van invloed is op het kunst- en cultuurbeleid en de financiering daarvan. Het gaat hierbij enerzijds om wethouders en beleidsmedewerkers op het gebied van Kunst & Cultuur en Financiën, en anderzijds om bestuurders van lokale culturele instellingen. Van beide groepen wordt door middel van online enquêtering in kaart gebracht hoe er wordt gedacht over de financiering van de lokale culturele sector in tijden van bezuinigingen, cultureel ondernemerschap en de financiering van kunst en cultuur vanuit het bancaire wezen. Deze drie onderwerpen zijn de onderzoeksgebieden. Met de enquêtering wordt het mogelijk om op de volgende deelvragen antwoord te geven:

Onderwerp 1: Gemeentefinanciën en bezuinigingen op kunst en cultuur.

- Hoe wordt er door gemeentebestuurders op de beleidsterreinen Cultuur en Financiën gedacht over de financiële situatie van de lokale culturele sector, gelet op de teruglopende eigen inkomsten van gemeenten?
- Hoe wordt er door bestuurders van lokale instellingen gedacht over de financiële situatie van de lokale culturele sector, gelet op de teruglopende eigen inkomsten van gemeenten?

Onderwerp 2: Cultureel ondernemerschap.

- Welke rol zien gemeentebestuurders op de beleidsterreinen Cultuur en Financiën weggelegd voor cultureel ondernemerschap?
- Welke rol zien bestuurders van lokale culturele instellingen weggelegd voor cultureel ondernemerschap?

Onderwerp 3: Bankfinanciering aan lokale culturele initiatieven en –instellingen.

- In hoeverre is er bij gemeentebestuurders op de beleidsterreinen Cultuur en Financiën bekendheid met bankfinanciering aan culturele initiatieven en hoe denkt men over dit type marktfinanciering?
- In hoeverre is er bij bestuurders van lokale culturele instellingen bekendheid met bankfinanciering aan culturele initiatieven en hoe denkt men over dit type marktfinanciering?

Onder andere met de beantwoording van deze vragen kan in kaart worden gebracht hoe bestuurders van culturele instellingen en de lokale bestuurslaag op de beleidsterreinen Kunst & Cultuur en Financiën denken over cultuurfinanciering ten tijde van bezuinigingen. Tevens wordt – door middel van een open vraag in de enquête – gevraagd welke bezwaren men eventueel heeft tegen bancaire kredietverlening aan culturele instellingen. Hierdoor kan worden geïventariseerd welke vooroordelen, bezwaren en bedenkingen er vanuit beide sectoren bestaan ten opzichte van kredietverlening aan culturele instellingen.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 vormt een theoretisch fundament op basis waarvan financieringsstructuren van de culturele sector worden beschreven, inclusief de gebreken en risico's van deze structuren. Paragraaf

2.1 geeft een beschrijving van de huidige geldstromen in de culturele sector die afkomstig zijn van de verschillende overheidslagen. Hierbij wordt tevens beschreven hoe de verantwoordelijkheden die Rijk, provincies en de gemeenten hebben ten aanzien van het cultuurbeleid zich tot elkaar verhouden. Paragraaf 2.2 bevat een definitieschets van het concept 'cultureel ondernemerschap'. In paragraaf 2.3 wordt een aspect van dit type ondernemerschap behandeld, namelijk het genereren van eigen inkomsten. Paragraaf 2.4 gaat over een ander aspect van cultureel ondernemerschap, namelijk het vinden van alternatieve financieringsstructuren van de kunst en cultuur. In paragraaf 2.5 wordt een beeld geschetst van de spelers op de 'culturele kapitaalmarkt' die de cultureel ondernemer kan aanboren. Paragraaf, 2.5.1, is gewijd aan de rol van banken als financier van kunst en cultuur; paragraaf 2.5.2 gaat over beleggen in kunst en cultuur en over het proces dat in 2002 in gang is gezet om culturele beleggingsfondsen van de grond te krijgen.

In hoofdstuk 3 wordt het onderwerp van kredietverlening breder uitgewerkt aan de hand van de bedrijfspraktijk van Triodos Bank. In paragraaf 3.1 komt de bedrijfsmissie van Triodos Bank aan de orde. Paragraaf 3.2 beschrijft de visie van de bank op de culturele sector. In paragraaf 3.3 volgt een analyse van het proces van het verstrekken van krediet aan culturele initiatieven en -instellingen. Paragraaf 3.4 bevat een aantal cases waarbij verschillende financieringsvormen van culturele initiatieven en -instellingen aan bod komen, vanuit de verschillende bedrijfsentiteiten van Triodos Groep.

Hoofdstuk 4 gaat over de financiering van het lokale kunstenveld in relatie tot de aanstaande bezuinigingen van gemeenten. In paragraaf 4.1 wordt ingegaan op de problemen rondom de afname van eigen inkomsten van gemeenten. De korting van het Rijk op het gemeentefonds staat hier centraal. In paragraaf 4.2 wordt de methodiek verantwoord die ten grondslag ligt aan de enquête van gemeenteambtenaren en bestuurders van lokale culturele instellingen. In paragraaf 4.3 worden de enquêteresultaten per geënquêteerde groep weergegeven. In paragraaf 4.4 volgt een inhoudelijke reflectie op de resultaten. Aan de hand hiervan, worden in paragraaf 4.5 de deelvragen beantwoord.

In hoofdstuk 5 wordt de hoofdvraag beantwoord. Ook worden er aanbevelingen gedaan en volgt er een reflectie op de gebruikte methodiek van het survey-onderzoek. In paragraaf 5.1 wordt, op basis van de beantwoorde deelvragen, antwoord gegeven op de hoofdvraag hoe bancaire kredietverlening kan bijdragen aan de oplossing van financiële problemen in de lokale culturele sector. Paragraaf 5.2 bevat een aantal aanbevelingen aan de gemeentelijke politiek, het kunstenveld, de bankensector en aan Triodos Bank. Na paragraaf 5.3, waarin kritisch wordt gereflecteerd op de onderzoeksmethodiek, volgen in paragraaf 5.4 enkele relevante onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek. Tenslotte zijn de geraadpleegde bronnen weergegeven.

Hoofdstuk 2. Financieringsstructuren van de culturele sector

2.1 Overheidssubsidies voor kunst en cultuur

De Nederlandse overheid is sinds de Tweede Wereldoorlog de belangrijkste financieringsbron voor de Nederlandse kunst- en cultuursector. De landelijke, provinciale en lokale overheden hebben eigen verantwoordelijkheden op het gebied van cultuurbeleid. De taakverdeling tussen de drie overheden is vastgelegd op basis van de *Wet op het specifiek cultuurbeleid* uit 1993. Hierin is overeengekomen dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor uitvoerende activiteiten op het gebied van cultuureducatie, de provincies hiervan de ondersteuning verzorgen en dat het Rijk zich richt op de indirecte steunfunctie, ontwikkeling en experiment.⁵

Bovendien werken Rijk, provincies en gemeenten nauw samen op basis van zogenaamde cultuurconvenanten. Sinds 1997 sluit het Rijk vierjarige overeenkomsten af met de landsdelen Noord, Oost, Midden, West en Zuid, waarin alle provincies en dertig grotere steden zijn vertegenwoordigd. Met Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag sluit het Rijk aparte overeenkomsten. In deze cultuurconvenanten worden afspraken gemaakt over culturele aangelegenheden en over subsidies die in betreffende landsdelen of steden worden verstrekt aan instellingen. Provincies en gemeenten kunnen – bij voorkeur per convenantgebied – een cultureel profiel opstellen van de stand van zaken en de ambities voor de komende periode. In het *Algemeen Kader Cultuurconvenanten*⁶ zijn de uitgangspunten en randvoorwaarden voor het afsluiten van cultuurconvenanten vastgelegd.⁷ Een belangrijk doel van de cultuurconvenanten is de geografische spreiding van het culturele aanbod.

Het Rijk heeft ervoor gekozen om in de periode 2009-2012 te werken met een nieuwe subsidiesystematiek. Dit houdt in dat de voormalige cultuurnotaprocedure, die door meerdere partijen onnodig ingewikkeld en bureaucratisch werd gevonden, is vervangen door een systeem waarin de politiek voor een groter deel van de subsidies afstand neemt van de beoordeling van de aanvragen. Het Rijk verleent voorts alleen direct subsidies aan instellingen die de zogeheten landelijke basisinfrastructuur vormen. Dit zijn instellingen die een rol spelen bij de afspraken die zijn gemaakt tussen het Rijk, de provincies en gemeenten over de instandhouding en ontwikkeling van een kwalitatief hoogwaardig en goed gespreid culturaanbod. Het betreft hier langjarig gesubsidieerde instellingen waaronder 10 symfonieorkesten, 2 dansgezelschappen en 2 operagezelschappen, 30 musea, erfgoedbeherende instellingen en 9 sectorinstituten.⁸ Verder bestaat de basisinfrastructuur uit vierjarig gesubsidieerde instellingen waaronder 8 stadstheatergezelschappen, 1 Friestalig theatergezelschap, 5 dansgezelschappen, 9 jeugdtheatergezelschappen, 1 operagezelschap, internationaal festival (één per discipline), postacademische instellingen zoals productiehuizen en presentatie-instellingen voor beeldende kunst, ondersteunende instellingen op internationaal,

⁵ http://wetten.overheid.nl/BWBR0005904/geldigheidsdatum_23-02-2010 <23-02-2010>.

⁶ <http://www.minocw.nl/documenten/23522b.pdf> <23-02-2010>.

⁷ http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/rijk_prov_gemeente.html#gemeente <23-02-2010>.

⁸ Dit zijn instellingen die zijn belast met de uitvoering van vijf besteltaken: (inter)nationale vertegenwoordiging en promotie; educatie, informatie en reflectie; inventarisatie, waardering en ontsluiting van erfgoed; documentatie en archivering; afstemming en coördinatie. De taken zijn niet primair op de instelling zelf gericht, maar op het beter functioneren van de sector.

intercultureel of educatief gebied en diverse instellingen met een ontwikkelfunctie. De publieke cultuurfondsen, die door de minister zijn ingesteld om subsidies te verstrekken, behoren eveneens tot de basisinfrastructuur. Zij ontvangen een vierjarige subsidie. Voor het jaar 2009 werd er vanuit het Rijk een bedrag van ruim 530 miljoen euro verdeeld over 205 culturele instellingen en de acht publieke cultuurfondsen.⁹ Dit zijn het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst, de Mondriaan Stichting, het Stimuleringsfonds voor de Architectuur, het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, het Fonds voor de Letteren, het Nederlands Fonds voor de Film, het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Nederlands Fonds voor Podiumkunsten. De cultuurfondsen zijn ingesteld door de minister van Cultuur, met het doel subsidie te verstrekken ten behoeve van specifieke cultuuruitingen. Het verstrekken van subsidies vanuit de fondsen geschiedt onafhankelijk van het Rijk. Deze constructie komt voort uit het cultuurpolitieke uitgangspunt dat het geen taak is van de overheid om een inhoudelijk oordeel over de kwaliteit van cultuuruitingen te geven. Bovendien beschikken de fondsen over veel sector kennis waardoor zij op de hoogte zijn van de artistieke ontwikkelingen in die sector. De acht publieke fondsen hebben een totaal te besteden budget van circa 150 miljoen euro per jaar.¹⁰

Naast de landelijke afspraken voeren ook provincies een eigen cultuurbeleid. Dit beleid is hoofdzakelijk ondersteunend ten opzichte van het gemeentelijk beleid in de regio en wordt vastgelegd in een vierjarige cultuurnota. Waar grotere gemeenten vaak een eigen cultuurnota opstellen, zijn kleinere gemeenten eerder onderdeel van het provinciale beleid. Dit beleid is hoofdzakelijk geënt op cultuureducatie. Provincies beschikken soms over subsidieregelingen voor scholen en culturele instellingen.

De grootste financiers van cultuur zijn de gemeenten. Percentueel komt het erop neer dat ongeveer 60% van het totale overheidsbudget voor cultuur is afkomstig van gemeenten, 30% van het Rijk en 10% van provincies.¹¹ Gemeenten bepalen grotendeels zelf hoe zij het lokale cultuurbeleid gestalte geven en hoe groot de ambitie daarbij is. Wel hebben gemeenten de verantwoordelijkheid om kunst en cultuur voor alle burgers mogelijk te maken. Dit doen zij door het ondersteunen van de lokale culturele infrastructuur en het subsidiëren van cultuureducatieve activiteiten. De gemeenten zijn een belangrijke partner van het Rijk bij de uitvoering van de landelijke projecten Actieplan Cultuurbereik, Cultuur en School en het Fonds voor Cultuurparticipatie.¹²

Bij de verhouding tussen de uitgaven aan cultuur van het Rijk, de provincies en gemeenten dient te worden opgemerkt dat het geld dat gemeenten uitgeven aan cultuur - indien het uit het gemeentefonds afkomstig is - niet beschouwd kan worden als indirecte subsidie van het Rijk. Op grond van de *Algemene wet bestuursrecht* zijn de financiële middelen die het Rijk in het

⁹ Ministerie van OC&W, *Subsidieplan Kunst van Leven 2009-2012*, Den Haag 2008, p. 2. Raadpleegbaar via: http://www.minocw.nl/documenten/subsidieplan_kunst_van_leven.pdf <23-02-2010>.

¹⁰ Ministerie van OC&W, *Subsidieplan Kunst van Leven 2009-2012*, Den Haag 2008, p. 10.

¹¹ <http://www.cultuurplein.nl/ci/cultuurbeleidoverheid> <22-02-2010>.

¹² http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/rijk_prov_gemeente.html#gemeente <23-02-2010>.

gemeentefonds stort geen subsidies. Gemeenten beslissen namelijk zelf over de besteding van die middelen. Ditzelfde geldt voor middelen die het Rijk aan het provinciefonds beschikbaar stelt.

2.2 Cultureel ondernemerschap

Giep Hagoort, hoogleraar kunst en economie, introduceerde het begrip 'cultureel ondernemerschap' in zijn boek *Cultureel Ondernemerschap. Een inleiding in kunstmanagement* uit 1992. Ruim zeven jaar later krijgt het begrip grotere bekendheid als het door econoom en toenmalig staatssecretaris van cultuur Rick van der Ploeg in de beleidsnota *Cultuur als confrontatie* wordt genoemd.

Cultureel ondernemerschap kan worden omschreven als een managementconcept waarbij wordt gepleit voor een actieve ondernemingsgeest bij bestuurders van culturele instellingen en individuele kunstenaars. Cultureel ondernemerschap, zo schrijft Van der Ploeg, 'is een houding die erop gericht is om zoveel mogelijk kunstzinnig, artistiek-cultureel, zakelijk en maatschappelijk rendement te halen uit culturele voorzieningen'.¹³ De cultureel ondernemer handelt vanuit zijn of haar eigen artistieke idealen, maar richt zich daarbij ook op de verkoopbaarheid en toegankelijkheid van de artistiek-culturele productie en de heersende publieksvoorkeuren. Deze meer marktgerichte *mindset* van de cultureel ondernemer heeft idealiter als doel dat er meer kansen worden benut als het gaat om het genereren van eigen inkomsten en dat daardoor een grotere afstand tot de subsidiegever wordt gecreëerd.

Arjo Klamer, hoogleraar in de economie van kunst en cultuur aan de Erasmus Universiteit van Rotterdam, schrijft in een artikel in NRC Handelsblad van 16 april 2000 dat cultureel ondernemerschap niet alleen maar gezien moet worden als een statement voor meer marktwerking in de culturele sector. De vermogens waarover de cultureel ondernemer moet beschikken, hebben weinig met commercie te maken, aldus Klamer. 'Cultureel ondernemend is het om mensen die anders weinig over hebben voor de kunsten, zodanig bij een kunstinstelling te betrekken, dat ze er wel wat aan aandacht, tijd en geld voor over hebben'.¹⁴ Volgens Klamer heeft cultureel ondernemerschap daarom vooral te maken met het realiseren van alternatieve organisatievormen en financieringsstructuren binnen de kunstwereld.

Op die alternatieve financieringsstructuren, en de rol die zelffinanciering daarbij speelt, wordt in de volgende paragrafen uitgewijd.

2.3 Zelffinanciering van culturele instellingen

Een vorm van financiering waarbij wordt gestreefd naar een meer onafhankelijke positie van de cultureel ondernemer of instelling ten opzichte van de subsidieverstrekker, kan onder andere worden

¹³ In *Cultuur als confrontatie. Uitgangspunten voor het cultuurbeleid 2001-2004* komt het managementconcept voor het eerst naar voren in een politieke context. Tevens wordt door Van der Ploeg aan aparte nota aan cultureel ondernemerschap gewijd, *Nota Cultureel Ondernemerschap in de cultuursector* (25-10-1999).

¹⁴ Arjo Klamer, 'Cultureel Ondernemerschap – wat is dat eigenlijk?', in NRC Handelsblad, 16-04-2000. Raadpleegbaar via http://web.archive.org/web/20070312051523/http://www.klamer.nl/articles/16apr_2000.htm <17-03-2010>.

bereikt door het vergroten en het spreiden van de eigen inkomsten. Zelffinancierings-strategieën kunnen zowel de missie als de financiën van een organisatie versterken.¹⁵

Eigen inkomsten worden wel omschreven als 'uitwisseling van een product, dienst of privilege tegen een bepaalde monetaire waarde'.¹⁶ 'Zelffinanciering' en 'autonome bronnen' zijn veelgebruikte synoniemen voor eigen inkomsten. De definitie van eigen inkomsten in de culturele sector is problematisch, bijvoorbeeld omdat giften van fondsen en individuen soms wel en soms niet tot deze definitie gerekend worden. Dit probleem doet zich voor wanneer we kijken naar de definitie die de Commissie Cultuurprofijs hanteert. Deze commissie, die door voormalig minister Plasterk van OC&W is gevraagd om concrete voorstellen te formuleren waarmee de maatschappelijke verankering van kunst en cultuur kan worden vergroot en de financiering van kunst en cultuur kan worden verbreed, rekent giften van fondsen en individuen tot de eigen inkomsten.¹⁷ In deze constellatie kan het voorkomen dat een culturele instelling – door de verwerving van giften – 'ondernemender' geworden is, hoewel het aan publieksinkomsten heeft ingeboet. Bovendien wordt het door het gelijkstellen van geefgeld en marktinkomsten onmogelijk om te bepalen in hoeverre het totaal aan eigen inkomsten van een culturele instelling de waarde vertegenwoordigt die de instelling voor het publiek vormt. Dit is opmerkelijk, juist omdat de commissie pleit voor het versterken van het maatschappelijk draagvlak voor cultuur. De aanbevelingen van de Commissie Cultuurprofijs aangaande het verwerven van eigen inkomsten komen verderop ter sprake.

Door af te zien van de brede definitie van eigen inkomsten die de Commissie Cultuurprofijs hanteert, wordt een fundamenteel verschil tussen giften en subsidies enerzijds (geefgeld), en eigen inkomsten (markt- of bedrijfsinkomsten) anderzijds duidelijk. Want hoewel giften en subsidies voor de cultuursector belangrijke inkomsten zijn, hebben deze bronnen grote nadelen. Hierbij valt te denken aan het grillige en soms eenmalige karakter van de bronnen, de hoge verwerving- en administratiekosten van subsidieaanvragen en het gegeven dat de middelen vaak niet vrij besteedbaar zijn. Eigen inkomsten daarentegen, zijn vaak vrij besteedbaar en duurzamer van aard. Hierdoor maken zij het mogelijk dat een organisatie of individu de eigen (artistieke) activiteiten uit kan breiden waardoor een grotere maatschappelijke impact kan worden bewerkstelligd of er eigen vermogen kan worden opgebouwd.

In het *Handboek Cultureel Ondernemen* worden verschillende vormen genoemd waarmee een cultureel initiatief haar eigen inkomsten kan vergroten. Meer betalend publiek bereiken, is daar één van. Het verwerven van meer eigen inkomsten door het vergroten van de publieksinkomsten is in hoofdzaak een marketingtechnische aangelegenheid. In dit kader worden onder andere een betere

¹⁵ Boris Franssen (e.a.), *Handboek Cultureel Ondernemen*, Assen 2009, p. 115. Een voorbeeld van een bijdrage aan de missie van een culturele instelling (bijvoorbeeld publieksbereik) is de bouw van een horecagelegenheid. Hoewel deze primair is bedoeld als middel ter uitbreiding van de eigen inkomsten, kan deze gelegenheid tevens een (nieuwe) publieksgroep aanboren.

¹⁶ Idem, p. 106.

¹⁷ Commissie Cultuurprofijs, *Meer draagvlak voor cultuur*, Den Haag 2008, p. 16. Het adviesrapport is raadpleegbaar via <http://www.cultuurprofijs.nl> <17-03-2010>.

segmentering van publieksgroepen, het verbinden van 'sterren' aan producties, het versterken van de band met bezoekers en prijsdifferentiatie genoemd.¹⁸

Andere opties zijn het aangaan van een samenwerking met een bedrijf of het vermarkten van producten en diensten, zoals het opzetten van een web- of museumwinkel. Ook kan worden gedacht aan het leveren van diensten, zoals het aanbieden van zaalhuur. Bij organisaties met een eigen vermogen bestaan er mogelijkheden om te investeren, bijvoorbeeld in aandelen of in onroerend goed.

Een nog net iets andere aanpak kiest het Museum TwentseWelle. Dit museum geeft zelf aandelen uit waardoor particulieren en bedrijven voor 1000 euro een participatie kunnen kopen. Hiermee streeft het museum naar een kapitaal van minstens 1 miljoen euro waarvan de rente kan worden gebruikt voor investeringen in tentoonstellingen, educatieve programma's, collectie en activiteiten. Als tegenprestatie ontvangt de aandeelhouder een jaarlijks dividend in de vorm van gratis entreebewijzen en kortingsbonnen ter waarde van 10 procent van het aandelenpakket.¹⁹

De Commissie Cultuurprofijt komt in paragraaf 3.3 van het adviesrapport *Meer draagvlak voor cultuur* met een aantal adviezen op het gebied van een eigen inkomstennorm. Hieraan voorafgaand wordt vermeld dat het Ministerie van OC&W al sinds 1992 een norm voor publieksinkomsten van 15% hanteert voor rijksgesubsidieerde instellingen op het terrein van de podiumkunsten. Tot de publieksinkomsten wordt voornamelijk kaartverkoop gerekend, en soms ook horeca, garderobe en overige publieksinkomsten.²⁰ De commissie heeft vastgesteld dat het voor de podiumkunsten haalbaar is om de huidige norm publieksinkomsten te wijzigen in een norm voor *alle* eigen inkomsten die ligt tussen de 20 en 25%. Het gemiddelde aan totale eigen inkomsten, waaronder de commissie alle inkomsten rekent anders dan in de cultuurnota verstrekte subsidie – dus ook incidentele subsidies vanuit publieke fondsen en giften, ligt tussen de 18 en 51 procent.²¹

Ook beveelt de commissie aan om een nieuwe norm te ontwikkelen voor de totale eigen inkomsten van culturele instellingen die per 2009 zijn overgeheveld van de basisinfrastructuur naar de publieke cultuurfondsen. De huidige norm dient daarbij losgelaten te worden. Bovendien wordt aan de minister geadviseerd een norm in te stellen voor rijksgesubsidieerde musea en voor overige cultuurproducerende instellingen zoals productiehuzen, werkplaatsen en jeugdtheatergezelschappen. Bij deze aanbevelingen is wel steeds het advies opgenomen om ruimte te laten voor uitzonderingen en groei modellen, mochten instellingen niet aan de (nieuwe) norm kunnen voldoen.²²

2.4 Alternatieve financieringsstructuren

In het *Handboek Cultureel Ondernemen* wordt geconstateerd dat culturele instellingen, in tegenstelling tot reguliere ondernemers – die doorgaans van commerciële financieringsbronnen als participaties of beurskapitaal gebruik maken – vooral georiënteerd zijn op filantropische financieringsbronnen, zoals

¹⁸ B. Fransen, p. 107.

¹⁹ <http://www.twentsewelle.nl/Subpagina.aspx?Pagina=1&Subpagina=74> <17-03-2010>.

²⁰ Commissie Cultuurprofijt, p. 16.

²¹ Idem, p. 17.

²² Idem.

subsidies en donaties. Een ander verschil is dat cultureel ondernemers hun kapitaalverschaffers vaak weinig of geen rendement in het vooruitzicht kunnen stellen.²³ Toch is er, volgens de auteurs, sprake van een groeiende culturele kapitaalmarkt. Het is aan cultureel ondernemers om de juiste financieringsbronnen op deze kapitaalmarkt te vinden en aan zich te binden. Over de verschillende spelers op die culturele kapitaalmarkt wordt in paragraaf 2.5 uitgewijd.

Arjo Klamer onderscheidt in zijn artikel 'Creatieve financiering van creativiteit' drie sferen in het cultureel-economisch perspectief waarin een instelling kan opereren voor de financiering van haar activiteiten: de markt sfeer, de overheidssfeer en de derde, informele sfeer.²⁴ In deze sfeer staat de gift centraal, zoals donaties en het mecenaat.²⁵ Klamer meent dat culturele instellingen vandaag de dag gefixeerd lijken te zijn op de sferen van markt en overheid, maar dat juist de informele sfeer 'de superieure financieringsbron voor culturele instellingen is'. Klamer schrijft: 'Het werven van bondgenoten en partners lijkt vele malen moeilijker dan het binnenhalen van overheidssubsidies en sponsors [daarmee doelt Klamer op de overheidssfeer en de marktsfeer]. Je moet bijvoorbeeld met veel meer mensen spreken, je moet steeds weer je uiterste best doen om mensen duidelijk te maken hoe bijzonder het is wat je doet. Maar juist daarom doet deze aanpak in principe het meeste recht aan de kwetsbare waarden van de kunst. De derde sfeer is in de regel de meest geëigende bron voor de financiering van kwetsbare waarden'.²⁶

In het artikel 'Kunst en financiering' maakt Eric Holterhues, manager kredietverlening van Triodos Bank, een soortgelijke analyse. Net als Klamer is hij van mening dat het hoog tijd is voor een ander, evenwichtiger systeem van kunstfinanciering. 'Een systeem dat beter recht doet aan kunstenaars en culturele instellingen, en aan de financiers van kunst'.²⁷ Holterhues meent dat het huidige systeem van kunstfinanciering – dat hoofdzakelijk leunt op overheidssubsidies – onder druk staat vanwege de economische recessie. Maar ook in goede tijden, schrijft Holterhues, leidt de dominantie van subsidieregelingen tot 'een benadering die subsidiegever en subsidieontvanger in het defensief drukt. Instellingen en individuele kunstenaars moeten zich verdedigen – elke subsidieronde opnieuw. Telkens moeten ze aantonen echt niet méér eigen inkomsten te genereren. Overheden, afhankelijk van een beschikbaar budget, moeten op hun beurt verdedigen waarom er dit keer niet meer, of zelfs helemaal geen subsidie inzit. De knellende omarming van een moeizaam huwelijk'.²⁸

In de alternatieve financieringsstructuur waarvoor Holterhues pleit, moeten kunstenaars en culturele instellingen een beroep kunnen doen op een mix van financieringsbronnen. Overheidssubsidies maken hier onderdeel van uit, maar ook moet gedacht worden aan fondsen, vriendenverenigingen, sponsors en bancaire financiering. Juist door deze mix aan financieringsbronnen is de kunstenaar of

²³ B. Franssen, p. 82.

²⁴ Arjo Klamer, 'Creatieve financiering van creativiteit. Geld voor kunst zit niet alleen bij de overheid en bedrijven', in *Boekman* 62 (2005), pp. 6-7.

²⁵ Overigens kan tot deze sfeer ook het vrijwilligerswerk worden gerekend.

²⁶ *Idem*, p. 9.

²⁷ Eric Holterhues, 'Kunst en financiering. Van moeizaam huwelijk naar een vruchtbare relatie', in *Boekman* 82 (voorjaar 2010), pp. 98-100.

²⁸ *Idem*, p. 99

culturele instelling niet langer voor het grootste deel afhankelijk van subsidiegevers, waardoor de kunstenaar 'niet langer de armlastige eenling is die anderen nodig heeft om het hoofd boven water te houden. Een kunstenaar is een gedreven ondernemer, die - net als "gewone" ondernemers - verschillende bronnen kan en moet aanboren om ambities waar te maken'.²⁹

2.5 Spelers op de culturele kapitaalmarkt in Nederland

Het aanboren van verschillende bronnen, om zo een inkomstenvergroting en -diversificatie te bewerkstelligen, is voor ondernemers van wezenlijk belang. Ook voor cultureel ondernemers. Er zijn verschillende spelers op de culturele kapitaalmarkt waar culturele initiatieven en -instellingen zich toe kunnen wenden. Een grote speler is hier reeds aan bod gekomen. De Nederlandse overheid investeert jaarlijks totaal aan 2,8 miljard euro in kunst en cultuur. Circa 1,7 miljard euro daarvan is direct afkomstig van gemeenten en ongeveer 200 miljoen euro van de provincies.³⁰

Nederland beschikt tevens over een zeer groot aantal fondsen. De term 'fonds' is soms verwarrend, omdat het kan gaan om subsidieverstrekken de publieksfondsen, subsidieverstrekken de en geldwervende particuliere fondsen, vermogensfondsen, maar ook om commerciële beleggingsfondsen. In het *Handboek Cultureel Ondernemen* wordt een aantal typen fondsen onderscheiden op basis van verschillende beoordelingscriteria en op basis van de manier waarop de fondsen zich op de culturele kapitaalmarkt profileren. Genoemd worden passieve fondsen, proactieve fondsen en voorschrijvende of gebiedende fondsen.³¹ In deze onderverdeling komen overigens geen culturele beleggingsfondsen voor, zoals het Triodos Cultuurfonds of het Vastgoed Cultuurfonds.

Bedrijven zijn een andere speler op de culturele kapitaalmarkt. Bedrijven kunnen non-profit instellingen steunen door middel van donaties en sponsorbijdragen, het ter beschikking stellen van materialen, faciliteiten, diensten of personeel en het aangaan van samenwerkingsverbanden. Sponsoring is de meest voorkomende bijdrage van bedrijven aan de kunst- en cultuursector. Hoewel deze vorm van financiering in Nederland op zeer kleine schaal voorkomt - bijvoorbeeld ten opzichte van de VS - spenderen bedrijven in Nederland nu jaarlijks 500 miljoen aan sponsoring en giften.³²

Het begrip mecenaat is van toepassing op giften die door vermogende particulieren worden afgestaan aan kunst, cultuur en wetenschap uit andere dan economische motieven. De weldoeners van culturele instellingen in Nederland bevinden zich vooral in de directe omgeving van deze instellingen. De mecenasen zijn dan bijvoorbeeld lid van vriendenverenigingen van de culturele instelling. In het *Handboek Cultureel Ondernemen* wordt op het belang van deze verenigingen gewezen omdat is gebleken dat 80% van de grote giften van particulieren afkomstig is die eerder een kleine gift hebben gedaan. Bovendien is het mogelijk om vriendenverenigingen onder te verdelen. Hierbij wordt er

²⁹ Idem.

³⁰ Zie voetnoot 11.

³¹ Boris Franssen, p. 93.

³² Idem, p. 95. Dit bedrag heeft betrekking op alle vormen van sponsoring en mecenaat, dus niet alleen in relatie tot kunst en cultuur.

gedifferentieerd naar soorten vrienden, waar verschillende bedragen en tegenprestaties aan zijn verbonden.³³

Vrijwilligers zijn voor veel non-profit organisaties in Nederland van groot belang. Ook vrijwilligerswerk, dat vaak bestaat uit allerlei uitvoerende of bestuurlijke taken binnen een instelling, kan worden gezien als een goedkope financieringsbron omdat er diensten worden verkregen tegen een (vaak) verwaarloosbare kostprijs.

Ook prijzen vormen een inkomstenbron voor cultureel ondernemers of culturele instellingen. De prijs, meestal een gift, kan afkomstig zijn van overheden, instellingen, particulieren en bedrijven. Een bijkomend voordeel van het winnen van een geldprijs is dat er vaak publiciteit aan verbonden is. Een aantal fondsen, zoals het Prins Bernhard Cultuurfonds en Stichting Doen, worden bovendien gefinancierd door goede doelen loterijen. Goede doelenloterijen doneren tevens ook direct geld aan culturele instellingen.³⁴

2.5.1 Marktfinanciering van culturele instellingen door banken

Banken vormen een geheel eigen categorie op de culturele kapitaalmarkt. Kredietverlening vanuit een bank aan een culturele instelling of –ondernemer is een vorm van marktfinanciering. Deze financieringsvorm verschilt in de meeste gevallen hoofdzakelijk van subsidiering of donaties, omdat een instelling of cultureel ondernemer bij bankfinanciering genoodzaakt is om een onderbouwing te maken van de financiële capaciteit van de eigen organisatie of onderneming om aan de rente- en aflossingsverplichtingen te kunnen voldoen. Bovendien kan een lening niet als inkomst beschouwd worden: de lening moet immers worden terugbetaald. Dit is bij subsidies niet het geval. Mede daarom is de culturele sector terughoudend tegenover het aangaan van leningen. En banken, op hun beurt, zijn onbekend met het financieren van culturele initiatieven of –instellingen.³⁵

Toch kan bankfinanciering een belangrijke rol spelen bij de professionalisering en verzelfstandiging van culturele initiatieven of –instellingen. Wanneer een culturele instelling of –ondernemer in aanmerking wil komen voor een krediet, zal de instelling of ondernemer inzichtelijk moeten kunnen maken hoe er aan de betalingsverplichtingen tegenover de bank kan worden voldaan. Dit vereist een uitgebreide financiële onderbouwing van de eigen organisatie. Juist deze vereiste vanuit de bank kan een instelling of ondernemer dwingen om kritisch naar de eigen financiële positie te kijken. Hoeveel inkomsten worden er gegenereerd? Waar bestaan die uit? Wat zijn de kosten? Welk nettoresultaat blijft er over, ook na privéonttrekkingen (bijvoorbeeld in het geval van een eenmanszaak)? Hoe liquide is de instelling of ondernemer? En met het oog op de toekomst: wat laat de exploitatiebegroting zien? Hoe is de te verwachten omzet? Wat zijn de ontwikkelingen in de markt? Zijn er bijkomende of juist

³³ Idem, pp. 95-96.

³⁴ Cas Smithuijsen, 'Een schilderij uit de loterij. Over de financiering van cultuur uit de opbrengst van de goededoelenloterijen', in *Boekman 62* (2005), pp. 92-98.

³⁵ Dit wordt verderop toegelicht, zie p. 22.

wegvallende inkomsten? Levert de investering meer inkomsten op? Blijft er genoeg over om aan de rente- en aflossingsverplichtingen ten opzichte van de bank te kunnen voldoen?

De financiële capaciteit van een cultureel ondernemer is doorslaggevend wanneer zijn of haar organisatie of instelling in aanmerking wil komen voor een krediet. Hoewel een instelling of kunstenaar vaak ook een financiële paragraaf dient op te nemen in een subsidieaanvraag of jaarverslag, worden veel van bovenstaande vragen daar onbeantwoord gelaten.

Bovendien biedt de ondernemer de bank het meeste comfort als hij kan aantonen dat zijn inkomsten uit meerdere bronnen bestaan. Het verstrekken van een krediet aan een kunstenaar of instelling die volledig afhankelijk is van subsidies is risicovol omdat er geen inkomsten meer zijn als de subsidieverstrekker zich terugtrekt, of niet uitkeert op basis van de geleverde prestaties.

Nu is bankfinanciering aan culturele initiatieven en –instellingen niet zondermeer mogelijk. Geld lenen, kost geld. Daarom maakt de bank ook zelf een financiële analyse van de ondernemer. Potentiële kredietnemers moeten door de bank geacht worden om aan de betalingsverplichtingen te kunnen voldoen. Naast het berekenen van het nettoresultaat en de betalingscapaciteit van voorgaande jaren, is een analyse van de solvabiliteit van de kredietnemer een andere manier waarop banken deze betalingscapaciteit beoordelen. Solvabiliteit is, kort gezegd, de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen op de balans. Voldoende eigen vermogen kan eventuele financiële tegenvallers opvangen. Echter komt het voor dat culturele instellingen de beperking opgelegd krijgen van de subsidieverstrekker om een buffervermogen op te bouwen omdat zij een terugstortingsverplichting kunnen hebben ten opzichte van de subsidieverstrekker.³⁶

Een financiering in de vorm van een lening houdt tevens in dat de kredietverstrekker zekerheden inbouwt op basis waarvan gegarandeerd is dat het verstrekte bedrag kan worden terugbetaald. Deze zekerheden bestaan vooral uit onderpand in de vorm van onroerend goed. Problematisch bij kredietverstrekking aan culturele instellingen is dat juist deze organisaties vaak geen pand in eigendom hebben, maar dat er gehuurd wordt (bijvoorbeeld van de gemeente). De mogelijkheden die dan kunnen worden ingezet, zoals gemeentegaranties en diverse borgstellingregelingen en –fondsen, komen aan bod in het hoofdstuk over het kredietverleningsproces van Triodos Bank. Specifieke voorbeelden van kredietverstrekking op basis van (onder andere) borgstellingen komen in paragraaf 3.4 ter sprake.

2.5.2 Cultureel beleggen: de *Regeling Cultuurprojecten 2004*

Naast de banken, zijn ook de culturele beleggingsfondsen een relatief nieuwe speler op de culturele kapitaalmarkt. De fiscale regelingen op basis waarvan deze fondsen zijn opgericht, zijn in het leven

³⁶ Dit is bekrachtigd in de *Wet op het Specifiek Cultuurbeleid* en de *Beleidsregel lagere vaststelling of wijziging van subsidies aan cultuurinstellingen*. Deze zijn online raadpleegbaar, respectievelijk via http://www.st-ab.nl/wetten/0727_Wet_op_het_specifiek_cultuurbeleid.htm (artikel 8) en www.minocw.nl/documenten/beleidsregeljuni2006b.pdf (artikel 6) <26-03-2010>.

geroepen om particulieren de mogelijkheid te bieden om te kunnen voorzien in de financiële behoefte van culturele instellingen in Nederland.

In het rapport 'Hoog aanslaan, laag belasten' stelde de Commissie Cultuur en Belastingen, ingesteld in 1999 door de toenmalige staatssecretarissen Van der Ploeg van Cultuur en Vermeend van Financiën ter verkenning van de verschillende aspecten van belastingheffing in relatie tot het terrein van cultuur, dat de deelname van particulieren in de vermogensbehoefte van culturele instellingen te gering is. In het rapport werd het voorstel gedaan om participaties in winstbewijzen van en kredieten aan culturele instellingen buiten het basisprincipe van de vermogensrendementsheffing te houden.³⁷ Dit voorstel vormde de basis voor het artikel 5.18a Wet IB 2001 die ten grondslag ligt aan de *Regeling Cultuurprojecten 2004*.

Artikel 5.18a Wet IB 2001 wijst als culturele beleggingen aan aandelen in, winstbewijzen van en geldleningen aan bij ministeriele regeling aangewezen cultuurfondsen zoals krediet- of beleggingsinstellingen.³⁸ De core-business van deze cultuurfondsen bestaan uit het verstrekken van kredieten aan Nederlandse podia en musea met een investeringsbehoefte. Deze instellingen of organisaties dienen door het Ministerie van OC&W, in overeenstemming met de minister van Financiën, 'cultuur' verklaard te worden, alvorens zij onder de *Regeling Cultuurprojecten 2004* vallen.

Het doel van de *Regeling Cultuurprojecten 2004* is het stimuleren van culturele beleggingen door particulieren waardoor er meer geld voor kunst en cultuur beschikbaar komt. De regeling voor deze beleggingsvorm werd gepresenteerd door de demissionaire staatssecretarissen van Financiën en Cultuur Wouter Bos en Rick van der Ploeg in 2002 en werd op 1 januari 2004 van kracht. Met geld uit cultuurfondsen kan, dankzij een fiscale vrijstelling van maximaal tweeënhalf procent voor de belegger, een culturele instelling of kunstenaarsinitiatief 'goedkoop' geld lenen voor bijvoorbeeld het verbouwen van hun pand of het bekostigen van een nieuw project. Door deze fiscale vrijstelling kunnen de fondsbeheerders namelijk minder rente rekenen bij kredietverlening aan door OC&W cultuurverklarde instellingen. De regeling is hierdoor in financieel opzicht zowel interessant voor de particuliere belegger als voor Nederlandse culturele instellingen.

Alleen projecten die in het belang zijn van de Nederlandse podiumkunsten of de Nederlandse musea komen in aanmerking voor een cultuurverklaring. Projecten kunnen zowel bestaan uit werkzaamheden als activa. Voorbeelden van financiering van activa zijn de financiering van nieuw- of verbouw van een theater- of museumcomplex, kredietverlening ten behoeve van de aanschaf van een (muziek)instrument, een artistiek object of andere activa die realisatie of continuering van een artistiek initiatief mogelijk maken. Bij financiering van artistieke werkzaamheden kan het gaan om beschikbaar

³⁷ Commissie Cultuur en Belastingen, september 1999. Een vermogensrendementsheffing is een belasting op het rendement dat een belastingplichtige geacht wordt op zijn of haar vermogen te maken. Deze belasting komt in de plaats van een belasting op de werkelijke inkomsten uit vermogen.

³⁸ Sigrid Hemels, *Door de muze omhelsd. Een onderzoek naar de inzet van belastingsubsidies voor kunst en cultuur in Nederland*. Proefschrift Universiteit Leiden 2005, p. 146.

stellen van middelen voor tentoonstellingen (bij musea) of tournees (bijvoorbeeld in het geval van theatergezelschappen).³⁹ Een belangrijke voorwaarde is verder dat het moet gaan om nieuwe projecten. Dit criterium is overigens wat verwarrend, omdat een nieuw cultuurproject ook kan bestaan uit de verbetering van een bestaand complex. Hieronder wordt wezenlijke verandering verstaan, 'waardoor het complex naar inrichting, aard of omvang een wijziging ondergaat welke het project waardevoller maakt voor de Nederlandse podiumkunsten en de Nederlandse musea'.⁴⁰

De aanvraag voor een cultuurverklaring geschiedt via de beheerders van de culturele beleggingsfondsen. Deze fondsbeheerders doen bij het Ministerie van OC&W een aanvraag voor het cultuurverklaren van een project. Hiertoe dient een aanvraagformulier met bijlagen te worden ingeleverd.⁴¹ In dit formulier moet een gespecificeerde omschrijving van het project gegeven worden, waaronder de benodigde activa of werkzaamheden, de aanvangs- en einddatum van het project, de financieringsbehoefte en de financiële gegevens van de instelling. Deze aanvraag wordt beoordeeld door de Mondriaan Stichting en het Fonds Podiumkunsten, afhankelijk van de artistieke discipline van de instelling. Wanneer een project cultuur is verklaard, kan de financiering ervan vanuit een cultuurfonds worden uitgezet. Voor de culturele beleggingen die het vermogen van de cultuurfondsen vormen, geldt een vrijstelling die samenvalt met de vrijstelling voor beleggingen in durfkapitaal van artikel 5.16 Wet IB 2001. Dit betekent dat tot een bedrag van 55.145 euro (2009) beleggingen niet tot de rendementsgrondslag van box 3 gerekend worden waardoor er een vrijstelling geldt van 1,2 % van de vermogensrendementsheffing. Daarnaast wordt deze vrijstelling geflankeerd door een heffingskorting van 1,3% over het vrijgestelde bedrag.⁴² Hiermee wordt voor de particuliere belegger een belastingvoordeel van totaal 2,5% behaald. Op basis van deze belastingsubsidie voor de belegger kan een culturele instelling of kunstenaarsinitiatief 'goedkoop' geld lenen voor bijvoorbeeld het verbouwen van hun pand of het bekostigen van een nieuw project. Dit kan omdat door deze fiscale vrijstelling fondsbeheerders lagere rentepercentages kunnen hanteren bij kredietverlening aan de door OC&W cultuurverklarde instellingen zonder dat het rendement van de cultuurbeleggingen afneemt voor de particuliere belegger.

De invoering van deze belastingsubsidie is overigens niet zonder slag of stoot tot stand gekomen. In het Belastingplan 2003, Deel I, was zelfs voorgesteld om onder meer af te zien van de heffingskorting voor cultureel beleggen. Dit is uiteindelijk niet gebeurd, mede omdat de banken meenden dat de realisatie van de cultuurfondsen niet zou slagen wanneer de heffingskorting geschrapt zou worden. Bovendien was het parlement van mening dat door het plotseling afschaffen van deze belastingsubsidie de betrouwbaarheid van de overheid niet ten goede zou komen. Daarbij komt nog

³⁹ In de praktijk investeren de cultuurfondsen hoofdzakelijk in stenen.

⁴⁰ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Regeling Cultuurprojecten 2004*, p. 3. De regeling is gepubliceerd in de Staatscourant van 23 december 2004, nr. 248 / p. 25. Online raadpleegbaar via http://www.triodos.nl/nl/static/pdf/nlnl_regelingcp2004.pdf <19-03-2010>.

⁴¹ Het aanvraagformulier dat Triodos Cultuurfonds hanteert kan online worden bekeken via http://www.triodos.nl/nl/static/pdf/nlnl_voorbeeldaanvrcult.pdf <19-03-2010>.

⁴² De heffingskorting is een korting op de verschuldigde inkomstenbelasting en is van toepassing op de gemiddelde waarde van de aan het begin en aan het eind van het jaar vrijgestelde culturele belegging.

het financiële argument dat de relatief kleine belastingderving die door de regeling zou ontstaan, niet opweegt tegen het potentiële maatschappelijke belang ervan. Deze argumenten hebben de Tweede Kamer doen besluiten het voornemen van toenmalig LPF-staatssecretaris Van Eijck het voorgestane 'aftuigen van de fiscale kerstboom' tegen te houden.⁴³

Ook toen vaststond dat de regeling er kwam, heeft het nog even geduurd voordat deze daadwerkelijk van kracht kon worden. Hiervoor was namelijk goedkeuring van de Europese Commissie noodzakelijk.⁴⁴

Sandra Jongenelen, freelance journalist voor onder andere *Het Financieele Dagblad* en *Kunstbeeld*, stelt in de inleiding van haar artikel 'Daar komen de geldschietters' uit 2005 dat er van cultureel beleggen tot op heden weinig terecht is gekomen.⁴⁵ Jongenelen citeert in haar artikel zowel bancaire woordvoerders als spelers uit de kunstwereld. Geen van beide partijen lijkt enthousiast, een jaar nadat de fiscale regeling is ingevoerd. Adjana Nieuwkoop van ASN Bank meent dat er onvoldoende projecten in het culturele veld zijn met een zeker rendement. Carolien Pors van ABN AMRO is van mening dat de regeling slechts geldt voor marginale projecten met een slecht rendement.⁴⁶ Jongenelen citeert in haar artikel ook Marco de Bruine, woordvoerder van De Rabobank, die bevestigt dat De Rabobank nog geen producten heeft ontwikkeld die gericht zijn op culturele instellingen omdat 'de markt nog niet rijp is'. De Bruine meent dat culturele instellingen gewend zijn aan overheidsgeld en sponsorgeld, maar niet aan het afbetalen van rente en aflossing. 'Voor hen is de cultuurschok te groot', aldus De Bruine.⁴⁷

Dat er in korte tijd veel is veranderd als het gaat om beleggen in cultuur, blijkt wel uit de krantenkop 'Beleggen in cultuur is groot succes' uit het NRC Handelsblad van 17 december 2007.⁴⁸ Triodos Cultuurfonds, opgericht vanuit Triodos Bank in 2006, bestaat dan ruim een jaar en heeft tot dan toe 60 miljoen euro opgehaald bij cultureel beleggers. Dit fonds is het eerste Nederlandse beleggingsfonds dat leningen verstrekt ter bevordering van kunst en cultuur onder de Regeling Cultuurprojecten 2004. Het vermogen van 60 miljoen euro is ruim twee keer zo veel als werd verwacht bij de introductie van het beleggingsfonds. Het fonds, dat belegt in projecten die de ontwikkeling en het behoud van kunst en cultuur bevorderen zoals musea, concertgebouwen en schouwburgen, had aan het eind van 2007 voor 350 miljoen euro aanvragen van culturele instellingen binnengekregen. Eric Holterhues, manager kredietverlening bij Triodos Bank, spreekt in het artikel de verwachting uit dat het fonds nog meer groei zal doormaken als cultureel beleggen meer bekendheid krijgt. Die bekendheid is in de afgelopen jaren fors toegenomen. In een persbericht van 26 februari 2010 staat dat het fondsvermogen van Triodos Cultuurfonds in 2009 met 89,3% is gestegen naar 138,9 miljoen euro. Hiermee is het

⁴³ Kamerstukken II, 2002-2003, 28 607, nr. 37 (amendement behoud heffingskorting cultureel beleggen).

⁴⁴ Zie hiervoor Sigrid Hemels, p. 151.

⁴⁵ S. Jongenelen, 'Daar komen de geldschietters. Doorstart voor het cultureel beleggen?', in *Boekman* 62 (2005), pp. 54-59.

⁴⁶ Idem, p. 55.

⁴⁷ Idem, p. 56.

⁴⁸ 'Beleggen in cultuur is groot succes', in NRC Handelsblad, 17-12-2007. Artikel raadpleegbaar via http://www.nrc.nl/kunst/article1857794.ece/Beleggen_in_cultuur_is_groot_succes <17-04-2010>.

fondsvermogen bijna verdubbeld ten opzichte van het jaar daarvoor.⁴⁹

In paragraaf 3.4 worden enkele voorbeelden besproken waarbij geld wordt uitgezet aan instellingen en gemeenten vanuit Triodos Cultuurfonds.

Naast het Triodos Cultuurfonds is er in Nederland een ander cultureel beleggingsfonds, namelijk het Vastgoed Cultuurfonds. Vanuit het Vastgoed Cultuurfonds wordt hoofdzakelijk krediet verstrekt aan culturele instellingen met plannen omtrent de aanschaf, aan- en verbouw en onderhoud van onroerend goed.⁵⁰ Triodos Cultuurfonds en het Vastgoed Cultuurfonds investeren ieder minimaal 70% van het vermogen in projecten die door de Nederlandse overheid zijn gecertificeerd met een Cultuurverklaring.

Er wordt bovendien gebruik gemaakt van de Regeling Cultuurprojecten 2004 vanuit zogenaamde Cultuurbanken. Naast Triodos Cultuurbank is onlangs ook de Rabobank met een cultuurbank gekomen.⁵¹ Het onderscheid tussen Triodos Cultuurfonds en Triodos Cultuurbank is dat er vanuit het fonds bij voorkeur direct aan culturele instellingen wordt gefinancierd, terwijl vanuit de cultuurbank veelal indirecte financieringen via gemeenten plaatsvinden.

Overigens rekent de belastingdienst Triodos Cultuurbank en de Rabo Cultuurbank ook tot cultuurfondsen.⁵² Hierbij dient wel te worden aangemerkt dat deze entiteiten van beide banken geen beleggingsproducten zijn. Zo is het geld dat wordt uitgezet vanuit Triodos Cultuurbank afkomstig uit het spaarproduct Triodos Cultuur Deposito.

⁴⁹ http://www.triodos.nl/nl/whats_new/latest_news/press_releases/2260210persbericht_tim <08-03-2010>.

⁵⁰ <http://www.vastgoedcultuurfonds.nl/> <09-07-2010>.

⁵¹ <https://www.pressroomrabobank.com/publications/MVO/405.html> <24-06-2010>.

⁵² http://download.belastingdienst.nl/belastingdienst/docs/overzicht_fonds_belegging_belastingvoordeel_ib2001z_2pl.pdf <14-05-2010>.

Hoofdstuk 3. Triodos Bank en cultuurfinitiering

In het artikel van Sandra Jongenelen uit 2005 wordt Triodos Bank genoemd als een van de weinige partijen vanuit de bancaire sector die wel geïnteresseerd is in cultureel beleggen. Triodos Bank financiert al sinds de oprichting cultuurprojecten. In deze paragraaf zal eerst de bedrijfsmissie van Triodos Bank aan bod komen. Vervolgens zal de visie van de bank op financiering van kunst en cultuur worden uiteengezet. Daarnaast zal worden ingegaan op het kredietverleningproces. Tenslotte zal aan de hand van diverse financieringsvormen worden toegelicht vanuit welke bedrijfsentiteiten, en met welke constructies, krediet kan worden verleend aan cultureel ondernemers, culturele instellingen en gemeenten.

3.1 Bedrijfsmissie Triodos Bank

In het jaarverslag 2008 van Triodos Bank Nederland worden de missie en de doelstellingen van de bank beschreven. De tekst in deze paragraaf is grotendeels daaruit afkomstig.

Triodos Bank is een onafhankelijke, van origine Nederlandse bank die staat voor vernieuwend en duurzaam bankieren. Zo voert de bank een actief beleid als het gaat om de ontwikkeling van duurzame energiebronnen, biologische landbouw, natuur- en milieubescherming en kunst en cultuur. Triodos Bank financiert bedrijven, instellingen en projecten met een meerwaarde op sociaal, milieu- en cultureel gebied. De bank wordt daartoe in staat gesteld door spaarders en beleggers die kiezen voor maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen. De doelstellingen van Triodos Bank zijn samengevat in drie *mission statements*. Hiermee wil de bank:

- Bijdragen aan een samenleving waarin levenskwaliteit wordt bevorderd en menselijke waardigheid centraal staat.
- Het voor mensen, bedrijven en organisaties mogelijk maken om bewust met geld om te gaan en daarmee duurzame ontwikkeling te bevorderen.
- Haar klanten van duurzame financiële producten en een goede service voorzien.

Triodos Bank wil menselijke waardigheid, zorg voor de aarde en de kwaliteit van leven in het algemeen bevorderen. Met als sleutelbegrippen: maatschappelijk verantwoord ondernemen, transparantie en bewust omgaan met geld. Triodos Bank brengt duurzaam bankieren in de praktijk. Dat betekent op de eerste plaats dat de bank diensten en producten aanbiedt die duurzaamheid direct bevorderen. Geld speelt daarbij een sturende rol. Bewust omgaan met geld, betekent investeren in een duurzame economie. Daarmee wordt op een bewuste wijze aan een kwalitatief betere samenleving gewerkt.⁵³

Triodos Bank, inmiddels uitgebreid met vestigingen in Duitsland, België, Engeland en Spanje, wil haar missie als duurzame bank op drie verschillende manieren realiseren.

⁵³ Triodos Bank, Jaarverslag 2008, p. 6. Online raadpleegbaar via http://www.triodos.nl/nl/about_triodos/key_figures/ <24-02-2010>.

Ten eerste ziet de bank een rol voor zichzelf weggelegd als duurzame dienstverlener. Triodos Bank is van mening dat een aanbod van duurzame producten en diensten en een goede prijsstelling niet los van elkaar gezien kunnen worden. De bank streeft met deze strategie naar een brede klantenbasis, een combinatie van particulieren en bedrijven die nadrukkelijk voor Triodos Bank kiezen vanwege een duurzaam en passend pakket aan bancaire diensten.

Ten tweede ziet de bank zichzelf als productvernieuwer. Voorbeelden van producten die innovatief van aard zijn en een meerwaarde hebben op het gebied van sociale economie, milieu en cultuur zijn de Triodos Meerwaardefondsen, Triodos Groenfonds, Triodos Vastgoedfondsen en Triodos Cultuurfonds. Deze beleggingsfondsen worden zowel via distributiekanaalen van de bank zelf als via andere banken aan een breed publiek aangeboden. Met de lancering van fondsen vanuit Luxemburg wordt ook de basis gelegd voor een Europese distributie.

In de derde plaats wil Triodos Bank opinielider zijn in het publieke debat over thema's als levenskwaliteit, maatschappelijk verantwoord ondernemen en duurzaam bankieren. Met meer dan 25 jaar ervaring wil de bank in het maatschappelijk krachtenveld mede richting geven aan deze duurzame ontwikkeling. Met deelname aan het publieke debat wordt zichtbaar gemaakt waar Triodos Bank voor staat en wat haar visie is ten aanzien van belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen. Inmiddels heeft de bank met haar visie en aanpak internationaal naam gemaakt.

3.2 Visie van Triodos Bank op de culturele sector

Wanneer men een vertaalslag maakt van de bovenstaande, algemene visie naar de visie van Triodos Bank op de culturele sector en de financiering daarvan, kan ten eerste worden opgemerkt dat de bank de cultureel ondernemer graag als een 'echte' ondernemer tegemoet treedt. De bank meent daarmee het cultureel ondernemerschap van kunstenaars en culturele instellingen te stimuleren. Het aangaan van een lening houdt namelijk in dat de ondernemer volledig inzicht moet kunnen verschaffen in de financiële situatie van zijn of haar onderneming. Bovendien fungeert de betalingsverplichting jegens de bank bij het nemen van krediet als een stimulans voor de ondernemer om voldoende inkomsten te genereren om de betalingscapaciteit op peil te houden. Maatschappelijk verantwoord ondernemen in de culturele sector kan zich laten vertalen naar cultureel ondernemerschap, waarbij zakelijk ondernemen en het nastreven van artistieke ambities worden gecombineerd. Triodos Bank geeft met het verstrekken van krediet in de culturele sector een praktische invulling aan het begrip cultureel ondernemerschap.

Als duurzame dienstverlener heeft Triodos Bank een divers dienstenpakket ontwikkeld waarmee tegemoet wordt gekomen aan de financieringsbehoefte van (zelfstandige) cultureel ondernemers, culturele instellingen en overheden. De financiële diensten die Triodos Bank verleent aan cultureel ondernemers en culturele instellingen zijn maatwerk; en bestaan geen standaard producten. Alle kredietaanvragen worden op hun merites beoordeeld. Op basis daarvan wordt, indien mogelijk, een unieke kredietovereenkomst gesloten.

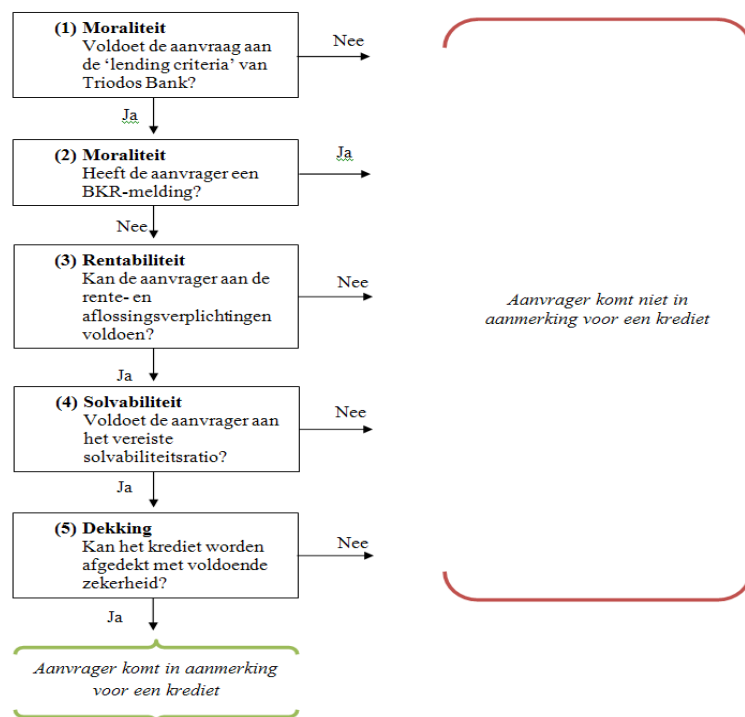
De tweede pijler in de strategiebeplanning van de bank is het ontwikkelen van innovatieve en duurzame producten. Het Triodos Cultuurfonds, het eerste culturele beleggingsfonds in Nederland, is daar een goed voorbeeld van.

Als opinieleider mengt Triodos Bank zich veelvuldig in het publieke debat ten aanzien van cultureel ondernemen. Het artikel in *Boekman* van Triodos manager kredietverlening Eric Holterhues over de noodzaak van een bredere mix aan financieringsbronnen voor de culturele sector is daar een illustratie van.

3.3 Proces van kredietverlening van Triodos Bank aan culturele initiatieven

In april 2007 hebben Triodos Bank en Kunstenaars&CO, een organisatie die kunstenaars ondersteuning biedt bij het ontwikkelen van een rendabele beroepspraktijk, de Cultuurlening gelanceerd. De Cultuurlening bestaat in een kleine en grote vorm. Wanneer een kunstenaar een Cultuurlening Klein wil aanvragen – wat inhoudt dat het gaat om een bedrag van enkele duizenden euro's – kan hij of zij deze aanvraag indienen bij Kunstenaars&CO.

De Cultuurlening Groot is van toepassing op kredietaanvragen boven de 10 duizend euro. Deze worden aangevraagd bij Triodos Bank. Bovendien heeft Kunstenaars&CO in samenwerking met Triodos Bank het Borgstellingfonds Kunstenaars opgericht. Dit borgstellingfonds staat garant voor cultuurleningen aan cultureel ondernemers. Wanneer de bank niet voldoende zekerheden als onderpand kan aanwenden, kan door Kunstenaars&CO een borgstelling worden afgegeven. In het kredietverleningsproces bij Triodos Bank worden vijf belangrijke stappen onderscheiden. Deze stappen kunnen schematisch als volgt worden weergegeven.

Figuur 1. Stroomschema kredietverleningsproces Triodos Bank NV.

Het verstrekken van krediet is geen lopende band werk. Bij de verschillende stadia die worden doorlopen nadat er een financieringsaanvraag is ingediend, kunnen zich moeilijkheden voordoen. Hieronder worden de stappen uit het schema kort toegelicht en wordt beschreven welke complicaties zich kunnen voordoen.

De eerste twee stappen berusten op moraliteit. Bij de eerste stap wordt gekeken of de aanvrager tot de doelgroep van de bank behoort. Dit gebeurt door toetsing aan de hand van zogeheten 'lending criteria'. Hierbij wordt gekeken of de doelstellingen en de bedrijfspraktijk van de kredietaanvragen niet in strijd zijn met de missie en doelstellingen van de bank. Aanvragen van ondernemers of bedrijven wiens bedrijfspraktijk niet voldoet aan de voorwaarden die Triodos Bank stelt op het gebied van duurzaamheid of maatschappelijk verantwoord ondernemen, worden niet verder behandeld.

Als de doelstelling van de kredietaanvrager wel voldoet aan de lending criteria, wordt gekeken of de ondernemer geregistreerd staat bij het Bureau Krediet Registratie (BKR). Bij deze BKR-toetsing wordt de leenhistorie van de aanvrager opgevraagd. BKR informeert aan de hand daarvan aangesloten organisaties, zoals Triodos Bank, over kredieten die aanvragers eerder hebben afgesloten. Deze informatie helpt de bij de BKR aangesloten organisaties bij hun afweging of het verantwoord is een krediet te verstrekken. Wanneer de kredietaanvrager geen BKR-melding heeft, wordt de financiële situatie van de kredietaanvrager nader bekeken.

Bij de derde stap en de vierde stap wordt een financiële analyse gemaakt. De derde stap betreft de analyse van de rentabiliteit van de onderneming van de aanvrager. De aanvrager moet kunnen voldoen aan de rente- en aflossingsverplichtingen van het krediet. De betalingscapaciteit wordt beoordeeld op basis van de resultaten die zijn behaald in de afgelopen jaren en op grond van de prognose.

In de culturele sector is vaak sprake van een gebrek aan bestendige kasstroom. De kasstromen van deze instellingen in deze sector bestaan vaak grotendeels uit overheidssubsidies, waaronder vierjarige subsidies (in het kader van de landelijke basisinfrastructuur), gemeentelijke subsidies en projectsubsidies die vanuit verschillende fondsen worden verstrekt. Dit heeft tot gevolg dat bij het kredietverleningsproces van de bank gestreefd wordt naar een aflossingsschema dat binnen relatief korte termijn weer op nul moet staan. Het probleem hierbij is dat deze korte termijn vaak niet correspondeert met de gewenste financieringstermijn van de culturele instelling. Kasstromen die bestaan uit publieksinkomsten, zoals entree- en abonnementsgelden, horeca en merchandising zijn bestendiger van aard omdat deze niet politiek afhankelijk is. Subsidies zijn dat vaak wel.

Op de vierde plaats wordt de solvabiliteit van de kredietaanvrager geanalyseerd. Kort gezegd, is de solvabiliteit de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen op de balans. Gekeken wordt in of de kredietnemer de financiële verplichtingen aan verschaffers van vreemd vermogen kan nakomen met behulp van de activa. Zoals reeds is vermeld (zie p. 19), kunnen op dit punt moeilijkheden voorkomen. Culturele instellingen wordt in sommige gevallen de beperking opgelegd een buffervermogen op te bouwen wanneer zij een terugstortingverplichting hebben ten

opzichte van de subsidieverstrekker.⁵⁴ Zonder deze beperking zou een instelling of kunstenaar de behaalde winst kunnen optellen bij het eigen vermogen, waardoor de solvabiliteitspositie verbetert en de onderneming eerder in aanmerking komt voor een krediet.

De laatste stap in het proces heeft te maken met de dekking waarmee het krediet wordt veiliggesteld. Problematisch in dit proces is dat veel culturele instellingen niet beschikken over vaste activa, zoals onroerend goed of een eigen collectie. Hierdoor kan een bank geen beroep doen op deze zaken als zekerheid. Het krediet moet dan op een andere manier afgedekt worden. Soms kan dat door de verpanding van subsidies. De ervaring leert echter dat subsidieverstrekkers het in veel gevallen niet toestaan het krediet te verpanden.

Wanneer de dekking van het krediet problematisch is, kan er een beroep worden gedaan op het Borgstellingsfonds Kunstenaars. Dit borgstellingfonds is opgericht in samenwerking met Kunstenaars & CO en staat garant voor cultuurleningen aan cultureel ondernemers. Wanneer de bank niet voldoende zekerheden als onderpand kan aanwenden, kan door Kunstenaars&CO een borgstelling worden afgegeven. Hierdoor komt de kredietnemer eerder in aanmerking voor een krediet omdat onderdekking wordt voorkomen en de risico's voor de bank derhalve acceptabel worden.

Een andere, specifieke mogelijkheid die wordt benut om kredietverlening aan broedplaatsen in Amsterdam te verlenen, is het aanvragen van een borgstelling van Bureau Broedplaatsen, onderdeel van de gemeente Amsterdam. In het voorjaar van 2010 is het nieuwe Borgstellingsfonds Broedplaatsen van start gegaan, na lange voorbereiding met de Triodos Bank. Principe van dit fonds is om de opstartfase van een nieuwe broedplaats te financieren op basis van bedrijfsmatig terugverdienen door die broedplaats, in plaats van uitsluitend gemeentelijke subsidieverstrekking.⁵⁵

In de volgende paragraaf komen voorbeelden aan bod waarbij een beroep is gedaan op bovengenoemde borgstellingsfondsen.

3.4 Verschillende financieringsvormen: 7 cases van cultuurfianciering vanuit Triodos Groep

Ondanks de beperkingen en complicaties die aan de orde zijn bij bankfinanciering aan culturele instellingen, komt deze vorm van financiering steeds vaker voor, zoals ondermeer blijkt uit de vermogensgroei van Triodos Cultuurfonds.⁵⁶ Triodos Groep verleent kredieten aan cultureel ondernemers en culturele instellingen vanuit drie entiteiten: Triodos Bank, Triodos Cultuurfonds en Triodos Cultuurbank. Het krediet dat verleent wordt aan culturele initiatieven kan zowel direct aan de kunstenaar of instellingen worden verstrekt als via de gemeente. Hieronder zullen meerdere cases worden besproken waarbij verschillende financieringsstructuren aan bod komen.

⁵⁴ Zie voetnoot 35.

⁵⁵ Bureau Broedplaatsen, *Werkplan 2010*, p. 1. Te raadplegen via <http://bureaubroedplaatsen.amsterdam.nl/images/100420%20Werkplan%20jaarverslag%20inclusief%20projecte%20overzicht.pdf> <29-06-2010>.

⁵⁶ Zie voetnoot 49.

Case #1: Financiering aan een cultureel ondernemer vanuit Triodos Bank met een borgstelling van Kunstenaars & CO.

In 1990 studeerde Piet Hein Eek af aan de Design Academy in Eindhoven met een kast van sloop hout. Met dit eenvoudige en sobere ontwerp maakte hij een statement in de designwereld die in het begin van de jaren '90 nog gekenmerkt werd door perfectie en overdadige neobarokke ontwerpen. Eek wilde echter laten zien dat producten die niet 'perfect' zijn, en bestaan uit gerecyclede materialen, ook aan onze wensen van esthetiek en functionaliteit kunnen voldoen.

Triodos Bank heeft de aankoop en verbouwing van zijn nieuwe pand in Eindhoven gefinancierd. Hier vindt de productie plaats en worden tevens een showroom, tentoonstellingsruimte, ateliervershuur en biologisch restaurant gehuisvest. Dit nieuwe pand ligt op één van de oude bedrijventerreinen van Philips. Voorop staat dat de ondernemer zijn productiecapaciteit kan verhogen en door kan groeien. Maar daarnaast trekt de vestiging van Piet Hein Eek andere bedrijvigheid aan en wordt dit verlaten oude industrieterrein aantrekkelijk.

Deze financiering is mogelijk geworden door een gemeente die bereid is gevonden om de gewenste vergunningen af te geven en het bestemmingsplan conveniënt te wijzigen. Ook heeft de verkopende partij, woningbouwcoöperatie Amvest, meegewerkt door de verkoopprijs te verlagen, zodat aankoop voor Piet Hein Eek mogelijk was. Bovendien heeft Kunstenaars&CO een borg afgegeven, waardoor de zekerheidspositie van de bank acceptabel werd.

Case #2: Financiering aan een musicus vanuit Triodos Bank met een borgstelling van Kunstenaars & CO.

Componist en violist X* bankiert sinds 2005 bij Triodos Bank. Triodos Bank heeft destijds de aankoop van een viool gefinancierd. De musicus ontwikkelt zich in artistiek en commercieel opzicht zeer behoorlijk: hij maakt deel uit van diverse muziekensembles, componeert muziek voor individuele voorstellingen en heeft onlangs een CD uitgebracht. Deze groei van zijn eenmanszaak gaf aanleiding om in 2010 een nieuwe, betere viool aan te schaffen. Ook ten behoeve hiervan heeft Triodos Bank besloten tot het verstrekken van een krediet.

De aan te schaffen viool is afkomstig uit de periode 1860-1875 en geproduceerd door Sebastian Vuillaume, neef van de beroemde vioolbouwer Jean-Baptiste Vuillaume. Voor de aanschaf van de viool brengt violist X zelf een bepaald bedrag in, de bank financiert het resterende deel. Wat betreft zekerheden is het risico aanvaardbaar: het krediet wordt volledig afgedekt door een borgstelling van Kunstenaars&CO. De bank heeft bovendien de oude en de nieuwe viool verpand. Deze verpanding is een stimulans richting de kredietnemer om ervoor te zorgen dat hij aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen.

* De naam van de kredietnemer is hier vanwege privacyredenen niet genoemd.

Case #3: Financiering aan een culturele instelling vanuit Triodos Cultuurfonds.

De klant Stichting Pauluskerk Oegstgeest is in 2007 van Triodos Bank overgeheveld naar Triodos Cultuurfonds omdat de Cultuurverklaring, die Triodos Bank voor de stichting had aangevraagd, was goedgekeurd door het ministerie van OC&W. Derhalve was het mogelijk een krediet te verstrekken aan de stichting vanuit Triodos Cultuurfonds in plaats van vanuit de bank en werd de Regeling Cultuurprojecten 2004 van kracht.

De monumentale Pauluskerk in Oegstgeest is na een grondige verbouwing omgevormd tot een cultureel centrum waar onder meer muziek- en balletlessen worden gegeven. De stichting genereert haar inkomsten grotendeels door de verhuur van ruimtes ten behoeve van culturele activiteiten zoals muziek- en balletles. Ook zijn er ruimten waarin fysiotherapie en yoga plaatsvindt.

De financiering betreft de aankoop van het kerkgebouw in Oegstgeest. Als zekerheid is er een eerste hypothecaire inschrijving op het kerkgebouw met aangrenzend terrein.

Case #4: Financiering aan een gemeente vanuit Triodos Cultuurfonds.

Het Nationaal Muziekwartier is het muziek- en theaterpodium van Enschede. Dit multifunctionele muziek- en theatercentrum vormt met drie zalen, kantoorruimtes, oefenruimtes en lesruimtes dé accommodatie voor een diverse verzameling gebruikers uit alle geledingen van de Twentse muziekcultuur. Een bruisende culturele plek met diverse podia, zalen en repetitieruimtes waar zes professionele muzikale instellingen vanaf november 2008 onder één dak samenwonen.

De realisatie van het Muziekwartier is mede mogelijk gemaakt dankzij een financiering uit het Triodos Cultuurfonds. De Regeling Cultuurprojecten 2004 schrijft voor dat het geld dat vanuit een cultuurfonds aan overheden wordt uitgezet ook daadwerkelijk besteed dient te worden aan culturele projecten.

Het verkregen rentevoordeel is ingezet op een verlaging van de bouwkosten. De gebruikers profiteren hiervan doordat hen, door dit rentevoordeel, een lagere huur in rekening wordt gebracht. Met het rentevoordeel kon tevens een aantal gebouwgebonden kosten worden verlaagd. Zo is gebleken dat de schoonmaak- en energiekosten toch hoger uitvallen dan gedacht. Doordat het rentevoordeel voor de gemeente ten goede komt aan het Nationaal Muziekwartier, zijn de deelnemende organisatie in staat om de gewenste programmering in stand te houden, ook in deze tijden van economische crisis.

Case #5: Financiering aan een culturele instelling vanuit Triodos Cultuurfonds, met gemeentegarantie.

Het Museum Nederlands Uurwerk (MNUW) bestaat sinds 1985 en is gevestigd op de Zaanse Schans te Zaandam. Het is een klein museum met een collectie van 400 objecten (klokken, horloges en andere objecten). Het museum ontvangt jaarlijks circa 10.000 bezoekers.

Het krediet dat Triodos Cultuurfonds aan het MNUW verstrekt, betreft een herfinanciering van een lening bij een andere bank. Het krediet kende vanaf het moment van afsluiten een looptijd van 10 jaar en is aflossingsvrij. De zekerheid bij deze kredietovereenkomst bestaat uit de gemeentegarantie van de gemeente Zaandam voor een totaalbedrag dat overeenkomt met de hoogte van het verstrekte krediet. Hiermee is het krediet volledig afgedekt.

Case #6: Financiering aan een Amsterdamse broedplaats, met een borgstelling van Bureau Broedplaatsen, vanuit Triodos Bank.

Stichting Urban Resort huurt sinds 1 juni 2007 het voormalige Volkskrant-gebouw van woningbouwcoöperatie Het Oosten. Het pand gaat binnen vijf á tien jaar gesloopt worden. De stichting verhuurt dit gebouw aan kunstenaars die op zoek zijn naar goedkope werkruimte.

Triodos Bank heeft een werkkapitaalafinanciering verstrekt aan Urban Resort. Dit was in eerste instantie moeilijk te financieren omdat de stichting het pand huurt en daarmee geen beroep kon worden gedaan op het pand als zekerheid. Bureau Broedplaatsen heeft toen, bij monde van het Borgstellingfonds Broedplaatsen, een borgstelling afgegeven. Dit project is een voorbeeld van de samenwerking die Triodos Bank sinds kort met Bureau Broedplaatsen hebben. Bureau Broedplaatsen is een onderdeel van de gemeente Amsterdam. Zij heeft tot taak meer betaalbare ateliers en (woon-) werkruimtes voor kunstenaars en broedplaatsgroepen te realiseren. Het bureau doet dit in samen- werking met de doelgroep-organisaties, stadsdelen, centrale diensten, corporaties, makelaars, ontwikkelaars en banken.

Case #7: Financiering van een gemeente vanuit Triodos Cultuurbank.

Triodos Cultuurbank is een vergunninghoudende bank en staat geregistreerd bij De Nederlandsche Bank. Vanuit de Cultuurbank wordt voornamelijk krediet verstrekt aan gemeenten, die dit krediet op hun beurt uitzetten aan lokale culturele instellingen. Het geld dat wordt uitgezet vanuit de Cultuurbank is afkomstig uit het spaarproduct Triodos Cultuur Deposito. Het Triodos Cultuur Deposito is het eerste culturele spaarproduct met belastingvrijstelling van Nederland. Daarmee verschilt het tevens van het Triodos Cultuurfonds, dat een beleggingsproduct is.

Op de kredietfaciliteiten die vanuit de cultuurbank worden verstrekt is, net als bij het cultuurfonds, de Regeling Cultuurprojecten 2004 van kracht. Hierdoor kan er geconcurrereerd worden met het rentetarief van de Bank Nederlandse Gemeenten.

Momenteel staan er vanuit de cultuurbank leningen uit aan verschillende gemeenten. Aan de gemeente Apeldoorn is financiering verstrekt ten behoeve van twee projecten: Schouwburg en Congrescentrum Orpheus en het Apeldoorns Centrum voor Eigentijdse Cultuur (ACEC). Voor beide instellingen is een cultuurverklaring afgegeven. Het rentevoordeel dat hiermee wordt bedongen, komt – net als bij het Muziekkwartier in Enschede – ten goede aan de culturele instellingen.

Hoofdstuk 4. Financiering van het lokale kunstenveld ten tijde van gemeentelijke bezuinigingen

Alvorens in te gaan op de bezuinigingen die dit voorjaar door veel nieuwe gemeentebesturen zijn overeengekomen, is het goed om te vermelden dat economische crisis niet alleen vanuit de lokale overheid nadelige gevolgen heeft voor de culturele sector.

Ook in de verkiezingsprogramma's van de landelijke politieke partijen staat de noodzaak van bezuinigen centraal. In de aanloop naar de verkiezingen op 9 juni 2010 zijn er stevige debatten gevoerd over de posten waarop bezuinigd moet gaan worden. Kunst en cultuur worden bepaald niet ontzien. Dit geldt voornamelijk voor de partijen die zich in het midden en rechts in het politieke spectrum bevinden. Het CPB berekende dat de VVD circa 200 miljoen euro wil bezuinigen op het cultuurbudget. Het CDA en de kleine christelijke partijen bezuinigen ook op kunst en cultuur.⁵⁷ In het verkiezingsprogramma van de PVV wordt een gehele afschaffing van de kunstsubsidies voorgesteld, met uitzondering van musea, bibliotheken en nationaal erfgoed.⁵⁸ De mening dat het noodzakelijk is om ook op kunst en cultuur te bezuinigen wordt overigens niet alleen gedeeld door politiek. Uit onderzoek van bureau Synovate onder duizend kiesgerechtigde Nederlanders bleek dat ontwikkelingssamenwerking, kunst en cultuur en defensie de 'populairste' posten zijn waarop bezuinigd mag worden. Bij zes op de tien Nederlanders staan kunst en cultuur in de top vijf van meest genoemde bezuinigingsposten.⁵⁹

Niet alleen de overheid is door de financiële crisis gedwongen om minder geld beschikbaar te stellen voor kunst en cultuur. Zo is ook het VSB Fonds, een Nederlandse liefdadigheidsinstelling die culturele initiatieven ondersteunt, hard getroffen door de financiële crisis. Voor de instorting van het aandeel Fortis bestond de helft van het fondsvermogen uit Fortis aandelen. Mede hierdoor is het fondsvermogen circa 900 miljoen euro ten opzichte van 2 miljard euro eind 2007. Dit houdt in dat het jaarlijkse budget van 60 miljoen gehalveerd is.⁶⁰

Belangenvereniging Kunsten '92 schrijft dat door de economische crisis gevreesd moet worden voor een drievoudige terugval van inkomsten voor de culturele sector. Op de website van Erfgoed Nederland staat vermeld: 'Als gevolg van de recessie worden culturele instellingen geconfronteerd met het wegvallen van sponsoring, teruglopende kaartverkoop, lagere bijdragen van particuliere fondsen en minder inkomsten uit buitenlandse tournees. (...) Als bovenop deze terugloop aan inkomsten ook nog eens kortingen van gemeenten, provincie en rijk komen, zullen vele instellingen zo drastisch moeten bezuinigen dat hun existentie ter discussie komt te staan.'⁶¹

In de volgende paragraaf wordt meer specifiek ingegaan op de financiële positie van gemeenten. Daarnaast worden de resultaten weergegeven van de enquête, waarmee ondermeer antwoord

⁵⁷ http://www.pgb.nl/per_saldo/up1/ZkrwrogIS_CPB_rapport_verkiezingsprogramma_s.pdf <02-06-2010>.

⁵⁸ http://www.pvv.nl/images/stories/Webversie_VerkiezingsProgrammaPVV.pdf <03-06-2010>, p. 15.

⁵⁹ http://www.novatv.nl/data/media/db_download/131_0326e8.pdf <03-06-2010>.

⁶⁰ <http://www.vsbfonds.nl/faq.php> <03-06-2010>.

⁶¹ <http://www.erfgoednederland.nl/nieuws/partijen-bezuinigen-fors-op-kunst-en-cultuur> <03-06-2010>.

gegeven kan worden op de vraag hoe wethouders en beleidsmedewerkers Kunst & Cultuur en Financiën en bestuurders van culturele instellingen denken over de financiering van cultuur in tijden van economische recessie.

4.1 Gemeentefinanciën in zwaar weer

In het artikel 'Rijksbegroting 2010: gemeenten moeten bezuinigen, maar niet allemaal even veel' gaat Maarten Allers, directeur van het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden, na wat de mogelijke gevolgen zijn van de rijksbezuinigingen voor de financiële positie van gemeenten. In het artikel laat Allers zien dat veel gemeenten voor hun inkomsten voor een groot deel afhankelijk zijn van de bijdrage uit het gemeentefonds.⁶² Voor de jaren 2009 tot en met 2011 is door het Rijk en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) overeengekomen om de normeringssystematiek los te laten.⁶³ De normeringssystematiek houdt in dat de groei van het gemeentefonds gekoppeld is aan de ontwikkeling van de rijksuitgaven.

In het artikel schetst Allers een somber scenario voor de financiële positie van gemeenten na 2011. Eind 2010, aan het einde van de geplande kabinetsperiode, wordt de normeringssystematiek herzien. Uitgangspunt bij deze evaluatie is om de systematiek in de volgende kabinetsperiode voort te zetten.⁶⁴ Omdat het gemeentefonds normaliter voor een kleine 20 procent meedeelt in de groei of krimp van relevante rijksuitgaven, berekent Allers dat met ingang van 2012 de voeding van het gemeentefonds jaarlijks met 300 miljoen euro verlaagd zou kunnen worden. Er is door het kabinet namelijk afgesproken dat het begrotingstekort jaarlijks met 0,5 procent van het bruto binnenlands product dient te worden teruggebracht. Dit komt neer op een jaarlijkse bezuiniging van 3 miljard euro. Minstens de helft hiervan kan worden aangemerkt als voor het gemeentefonds relevante rijksuitgaven. 20 procent van 1,5 miljard euro maakt 300 miljoen euro.⁶⁵

Dezelfde berekening maakt ook Gijs Oskam, medewerker van het VNG Expertisecentrum Gemeentefinanciën, in zijn artikel 'Gemeentefinanciën in zwaar weer'.⁶⁶ Hoewel het hoogst onzeker is wat het toekomstig verloop van de economie, en daarvan afhankelijk, de overheidsfinanciën laten zien, meent Oskam, net als Allers, dat het financiële perspectief voor de gemeenten somber is. Zo zullen de eigen inkomsten van de gemeenten, zoals grondexploitatie en onroerende zaakbelasting,

⁶² Maarten Allers, 'Rijksbegroting 2010: gemeenten moeten bezuinigen, maar niet allemaal even veel', in *Tijdschrift voor Openbare Financiën*, jaargang 41 (2009), nummer 5. Allers merkt overigens op dat het aandeel van het gemeentefonds in de totale inkomsten per gemeente fors kan verschillen. Hoe groter het belang van het gemeentefonds, hoe gevoeliger de gemeente is voor bezuinigingen bij de rijksoverheid. Het artikel is raadpleegbaar via http://tvof.nl/page/downloads/TvOF_2009_-_n5_-_art7.pdf <19-02-2010>.

⁶³ Dit werd afgesproken omdat het accres, dat is de jaarlijkse aangroei van het gemeentefonds, door het stimuleringsbeleid van het kabinet aanzienlijk zou toenemen, wat niet verantwoord werd gevonden.

⁶⁴ Brief Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (kenmerk 2009-0000367202) aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 6 juli 2009, p. 1. Raadpleegbaar via <http://www.vng.nl/eCache/DEF/89/111.html> <19-02-2010>.

⁶⁵ Allers tekent hierbij echter aan dat het niet waarschijnlijk is dat het Rijk erin slaagt om het volledige bedrag van 35 miljard te bezuinigen omdat 'ervaringen uit het verleden leren dat ambtenaren van vakdepartementen snel leren tegenstand te bieden'.

⁶⁶ Gijs Oskam, 'Gemeentefinanciën in zwaar weer', in *Tijdschrift Bank & Gemeenten*, januari 2010, p. 25. Raadpleegbaar via www.bng.nl/bng/pdf/200901_Oskam_22-27.pdf <19-02-2010>.

teruglopen. Maar de pijn zit bij uitstek bij de teruglopende inkomsten uit het gemeentefonds, aldus Oskam.⁶⁷

Tijdens een bijeenkomst op maandag 18 januari 2010 in het kader van gemeentelijk cultuurbeleid, georganiseerd door Kunsten '92 en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, wordt door verschillende sprekers gewezen op het risico dat rijksbezuinigingen het budget van het gemeentefonds aanzienlijk zullen verkleinen en dat dit gevolgen heeft voor de lokale kunst- en cultuursector. Niet alleen vanuit de culturele instellingen zelf, vertegenwoordigd door Kunsten '92, maar ook vanuit de lokale bestuurslaag, wordt het risico van dreigende bezuinigingen op de lokale culturele instellingen genoemd. Arno Brok, voorzitter van de VNG Cultuurdelegatie en burgemeester van Dordrecht, meent dat het naïef is om te veronderstellen – gezien de korting op het gemeentefonds – dat de cultuursector niet geraakt zal worden.⁶⁸

Rijksbezuinigingen die worden doorgerekend in de rijksbijdrage aan het gemeentefonds, zullen onontkoombaar hun weerslag hebben op het lokale culturele veld. Zoals al is vermeld, zijn gemeenten de grootste subsidiënt van kunst en cultuur. Naast de aanstaande korting op het gemeentefonds hebben gemeenten nu al te maken met de teruglopende eigen inkomsten, bijvoorbeeld uit belastingen en grondexploitatie. Gemeenten lijden door de economische crisis in 2009 en 2010 een strop van ruim 3 miljard euro. Ook als de economie weer aantrekt is er de komende jaren sprake van een structureel tekort van minstens 500 miljoen euro.⁶⁹

4.2 Methodische verantwoording survey-onderzoek

Om in kaart te brengen hoe de door de lokale bestuurslaag en het lokale kunstenveld wordt gedacht over de financiering van kunst en cultuur in tijden van bezuinigingen, is ervoor gekozen om een drietal deelvragen met betrekking tot dit onderwerp op te stellen. Deze deelvragen zijn gericht op de wethouders en beleidsmedewerkers op de beleidsterreinen Kunst & Cultuur en Financiën enerzijds en op bestuurders van lokale culturele instellingen anderzijds. Er is voor deze groepen gekozen omdat hiermee zowel het lokale kunstenveld is vertegenwoordigd als het bestuurlijke apparaat dat beslissingen neemt over financiering aan culturele instellingen. Van beide groepen wordt door middel van online enquêtering in kaart gebracht hoe er wordt gedacht over de financiering van de lokale culturele sector in tijden van bezuinigingen, cultureel ondernemerschap en de financiering van kunst en cultuur vanuit het bancaire wezen. Het antwoord van deze vragen van belang bij het kunnen beantwoorden van de hoofdvraag. Bij het vinden van oplossingen voor financiële problemen in het lokale kunstenveld – onder andere door middel van bankfinanciering – is het van belang als de drie betrokken partijen (culturele instelling, gemeente en de bank) op de hoogte zijn van elkaars meningen op het gebied van cultuurfinancieringen en de rol die een bank als kredietverlener daar mogelijk bij kan spelen.

⁶⁷ Idem, p. 26.

⁶⁸ Verslag Symposium Gemeentelijke Cultuurpolitiek, Stadsschouwburg Utrecht, 18-01-2010, p. 6. Raadpleegbaar via <http://www.kunsten92.nl/> <16-02-2010>.

⁶⁹ <http://www.vng.nl/eCache/DEF/94/947.html> <12-03-2010>.

De inhoudelijke enquêteonderwerpen zijn: financiering van de lokale culturele sector in tijden van bezuinigingen, cultureel ondernemerschap en kredietverlening van de bank aan lokale culturele instellingen. Met de enquêtering wordt het mogelijk om op de volgende deelvragen antwoord te geven:

Onderwerp 1: Gemeentefinanciën en bezuinigingen op kunst en cultuur.

- Hoe wordt er door gemeentebestuurders op de beleidsterreinen Cultuur en Financiën gedacht over de financiële situatie van de lokale culturele sector, gelet op de teruglopende eigen inkomsten van gemeenten?
- Hoe wordt er door bestuurders van lokale instellingen gedacht over de financiële situatie van de lokale culturele sector, gelet op de teruglopende eigen inkomsten van gemeenten?

Onderwerp 2: Cultureel ondernemerschap

- Welke rol zien gemeentebestuurders op de beleidsterreinen Cultuur en Financiën weggelegd voor cultureel ondernemerschap?
- Welke rol zien bestuurders van lokale culturele instellingen weggelegd voor cultureel ondernemerschap.

Onderwerp 3: Bankfinanciering aan culturele instellingen.

- In hoeverre is er bij gemeentebestuurders op de beleidsterreinen Cultuur en Financiën bekendheid met bankfinanciering aan culturele instellingen en hoe denkt men over deze variant van marktfinanciering?
- In hoeverre is er bij bestuurders van lokale culturele instellingen bekendheid met bankfinanciering aan culturele instellingen en hoe denkt men over deze variant van marktfinanciering?

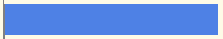

Voor beide doelgroepen, de gemeentebestuurders en beleidsmedewerkers enerzijds en de bestuurders van culturele instellingen anderzijds, is een vergelijkbare vragenlijst opgesteld. Hierdoor zijn de resultaten vergelijkbaar. Bij zowel de enquêtes voor gemeenten als voor de culturele instellingen zijn de vragen gerangschikt naar onderwerp.

Er is gekozen voor het stellen van gesloten vragen. Hierdoor worden de enquêteresultaten kwantificeerbaar. Bovendien maakt het stellen van gesloten vragen een snellere beantwoording van de enquête mogelijk, waardoor gerekend wordt op een betere respons dan wanneer er voornamelijk open vragen gesteld zouden worden. De enige open vraag betreft de bezwaren die de geënquêteerden eventueel zien bij kredietverlening vanuit het bancaire wezen aan culturele instellingen. Er is voor gekozen om hier ruimte te laten voor een persoonlijk antwoord, omdat hierdoor geïnventariseerd kan worden welke bezwaren of bedenkingen er bestaan heeft bij bankfinanciering aan de culturele sector.

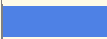

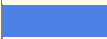

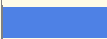
Vanwege praktische redenen is ervoor gekozen om gebruik te maken van een 'online survey-tool'. Dit is een online enquête die ingevuld kan worden door diegenen die hiervoor per e-mail een uitnodiging hebben ontvangen. Er wordt gebruikgemaakt van de website Qualtrics.com. In deze online toepassing worden de enquêteresultaten direct verwerkt, waardoor een de gegevens niet handmatig verzameld hoeven te worden.

4.3 Enquêteresultaten bestuurders van culturele instellingen en enquêteresultaten van gemeentebestuurders en beleidsmedewerkers Cultuur en Financiën

In deze paragraaf worden de enquêteresultaten weergegeven van de beide geënquêteerde groepen: de wethouders en beleidsmedewerkers Kunst & Cultuur en Financiën en bestuurders van lokale culturele instellingen. Er zijn circa 170 wethouders en beleidsmedewerkers van beide beleidssectoren aangeschreven. Daarvan hebben 41 personen de enquête volledig ingevuld; een respons van 24%.

#	Answer		Response	%
1	Wethouder Cultuur		6	15%
2	Wethouder Financiën		6	15%
3	Beleidsmedewerker Cultuur		20	48%
4	Beleidsmedewerker Financiën		9	22%
5	Anders, namelijk:		0	0%
	Total		41	100%

Er zijn 270 bestuurders van een gelijk aantal lokale culture instellingen aangeschreven. Daarvan hebben 65 personen de enquête volledig ingevuld; een respons van 24%.

#	Answer		Response	%
1	Schouwburg		5	8%
2	Theater		13	20%
3	Museum		15	23%
4	Filmhuis		3	4%
5	Bibliotheek		16	25%
6	Kunstencentrum		2	3%
7	Anders, namelijk:		11	17%
	Total		65	100%

Eerst zal de deelvraag worden herhaald. Daaronder staan de (sub)vragen vermeld, zoals deze in de enquête zijn gesteld. Bij de bespreking van de antwoorden wordt eerst het resultaat getoond van de gemeentebestuurders en –medewerkers (onder A). Daarna wordt het resultaat getoond van bestuurders van culturele instellingen (onder B). Bij de eerste groep wordt bovendien onderscheid gemaakt tussen de antwoorden van wethouders en beleidsmedewerkers op het beleidsterrein Kunst en Cultuur en de antwoorden van de wethouders en beleidsmedewerkers op het beleidsterrein

Financiën.

Een duiding van antwoorden, de verschillen daarbij tussen de twee geënquêteerde groepen, de beantwoording van de deelvragen en de conclusie volgen in het laatste hoofdstuk.

Onderwerp 1: Gemeentefinanciën en bezuinigingen op kunst en cultuur.

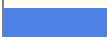
Deelvraag 1: Hoe wordt er door (A) wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën en door (B) bestuurders van lokale culturele instellingen gedacht over de financiële situatie van de lokale culturele sector, gelet op de teruglopende eigen inkomsten van gemeenten?

Enquêtevraag 1: Bent u van mening dat gemeenten de plicht hebben om voor een groot deel te voorzien in de financiële behoefte van lokale culturele instellingen?

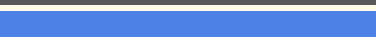
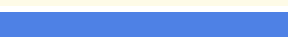
Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer		Response	%
1	Ja		17	65%
2	Nee		9	35%
	Total		26	100%

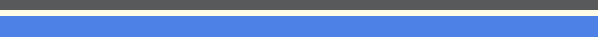

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer		Response	%
1	Ja		5	33%
2	Nee		10	67%
	Total		15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer		Response	%
1	Ja		22	54%
2	Nee		19	46%
	Total		41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer		Response	%
1	Ja		58	89%
2	Nee		7	11%
	Total		65	100%

Enquêtevraag 2: Voorziet u financiële problemen voor de lokale culturele sector vanwege slinkende gemeentebudgetten voor kunst en cultuur?

Vraag alleen gesteld aan bestuurders lokale culturele instellingen.

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer		Response	%
1	Ja		60	92%
2	Nee		5	8%
	Total		65	100%

Enquêtevraag 3: Bent u van mening dat door bezuinigingen in de culturele sector er een verschraving van het culturele aanbod optreedt?

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer	Response	%
1	Ja	20	77%
2	Nee	6	23%
	Total	26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer	Response	%
1	Ja	9	60%
2	Nee	6	40%
	Total	15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer	Response	%
1	Ja	29	70%
2	Nee	12	30%
	Total	41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer	Response	%
1	Ja	55	85%
2	Nee	10	15%
	Total	65	100%

Enquêtevraag 4: Bent u van mening dat het lokale kunstenveld per definitie moet worden gevrijwaard van gemeentelijke bezuinigingen?

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer	Response	%
1	Ja	2	8%
2	Nee	24	92%
	Total	26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer	Response	%
1	Ja	0	0%
2	Nee	15	100%
	Total	15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer	Response	%
1	Ja	2	5%
2	Nee	39	95%
	Total	41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer	Response	%
1	Ja	13	20%
2	Nee	52	80%
	Total	65	100%

Enquêtevraag 5: Denkt u dat uw instelling of organisatie er op achteruitgaat (bijvoorbeeld qua programmering of personeelsbestand), rekening houdend met forse kortingen op de gemeentelijke subsidies voor kunst en cultuur?

Vraag alleen van toepassing op bestuurders van culturele instellingen.

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer		Response	%
1	Ja		55	85%
2	Nee		10	15%
	Total		65	100%

Enquêtevraag 6: Is er een kans dat uw instelling zal moeten sluiten, of dat uw organisatie zal worden opgeheven vanwege verminderde of geheel niet meer verstrekte gemeentelijke subsidies?

Vraag alleen van toepassing op bestuurders van culturele instellingen.

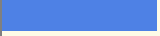

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer		Response	%
1	Ja		4	6%
2	Nee		61	94%
	Total		65	100%

Enquêtevraag 7: Denkt u dat bezuinigen op kunst en cultuur in economisch opzicht onverstandig is?

Vraag alleen van toepassing op gemeenteambtenaren.

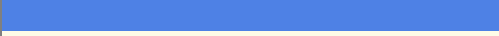

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer		Response	%
1	Ja		23	88%
2	Nee		3	12%
	Total		26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer		Response	%
1	Ja		6	40%
2	Nee		9	60%
	Total		15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer		Response	%
1	Ja		29	71%
2	Nee		11	29%
	Total		41	100%

Onderwerp 2: Cultureel ondernemerschap.

Deelvraag 2: Welke rol zien (A) wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën en (B) bestuurders van lokale culturele instellingen weggelegd voor cultureel ondernemerschap?

Enquêtevraag 8: Zou u het wenselijk vinden wanneer (a) lokale culturele instellingen / (b) uw organisatie of instelling minder afhankelijk is van overheidssubsidie?

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer	Response	%
1	Ja	26	100%
2	Nee	0	0%
	Total	26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer	Response	%
1	Ja	15	100%
2	Nee	0	0%
	Total	15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer	Response	%
1	Ja	41	100%
2	Nee	0	0%
	Total	41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer	Response	%
1	Ja	50	77%
2	Nee	15	23%
	Total	65	100%

Enquêtevraag 9: Bent u van mening dat de aanstaande bezuinigingen in de lokale kunstensector een goede stimulans vormen voor culturele instellingen om na te denken over andere vormen van financiering dan hoofdzakelijk het aantrekken van subsidies?

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer	Response	%
1	Ja	23	88%
2	Nee	3	12%
	Total	26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer	Response	%
1	Ja	15	100%
2	Nee	0	0%
	Total	15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer		Response	%
1	Ja		38	93%
2	Nee		3	7%
	Total		41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer		Response	%
1	Ja		43	66%
2	Nee		22	34%
	Total		65	100%

Enquêtevraag 10: Bent u van mening dat een bredere mix van financieringsbronnen (subsidie, sponsoring, publieksinkomsten en andere eigen inkomsten) ten goede komt aan de financiële stabiliteit van een culturele instelling?

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer		Response	%
1	Ja		26	100%
2	Nee		0	0%
	Total		26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer		Response	%
1	Ja		14	93%
2	Nee		1	7%
	Total		15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer		Response	%
1	Ja		40	98%
2	Nee		1	2%
	Total		41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer		Response	%
1	Ja		47	72%
2	Nee		18	28%
	Total		65	100%

Enquêtevraag 11: Bent u van mening dat culturele instellingen marktgericht te werk moeten gaan om zo meer eigen inkomsten te genereren?

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer	Response	%
1	Ja	25	96%
2	Nee	1	4%
	Total	26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer	Response	%
1	Ja	15	100%
2	Nee	0	0%
	Total	15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer	Response	%
1	Ja	40	98%
2	Nee	1	2%
	Total	41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer	Response	%
1	Ja	46	71%
2	Nee	19	29%
	Total	65	100%

Onderwerp 3: Bankfinanciering aan culturele initiatieven en –instellingen.

Deelvraag 3: In hoeverre is er bij (A) wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën en bij (B) bestuurders van lokale culturele instellingen bekendheid met bankfinanciering aan culturele initiatieven?

Enquêtevraag 12: Denkt u, dat in tijden van bezuinigingen kredietverlening van een bank een goed alternatief kan zijn voor overheidssubsidies?

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer	Response	%
1	Ja	10	38%
2	Nee	16	62%
	Total	26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer	Response	%
1	Ja	8	53%
2	Nee	7	47%
	Total	15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer	Response	%
1	Ja	18	44%
2	Nee	23	56%
	Total	41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer	Response	%
1	Ja	22	34%
2	Nee	43	66%
	Total	65	100%

Enquêtevraag 13: Wist u dat culturele instellingen in aanmerking kunnen komen voor een zogenaamde Cultuurverklaring van het Ministerie van OC&W en dat deze instellingen daarmee geld kan lenen tegen gunstige rentepercentages?

Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer	Response	%
1	Ja	6	23%
2	Nee	20	77%
	Total	26	100%

Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer	Response	%
1	Ja	4	27%
2	Nee	11	73%
	Total	15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer	Response	%
1	Ja	10	24%
2	Nee	31	76%
	Total	41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

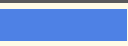
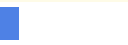
#	Answer	Response	%
1	Ja	17	26%
2	Nee	48	74%
	Total	65	100%

Enquêtevraag 14: Wist u dat in sommige gevallen de gemeente borg kan staan wanneer een bank een krediet verleent aan uw instelling en dat (a) een culturele instelling in uw gemeente / (b) uw instelling hierdoor eerder in aanmerking komt voor een bancaire krediet?

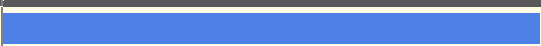
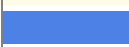
Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur

#	Answer		Response	%
1	Ja		21	81%
2	Nee		5	19%
	Total		26	100%

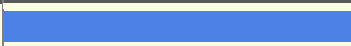
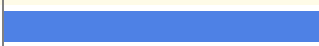
Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën

#	Answer		Response	%
1	Ja		13	87%
2	Nee		2	13%
	Total		15	100%

A. Gemiddelde wethouders en beleidsmedewerkers Kunst en Cultuur en wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

#	Answer		Response	%
1	Ja		35	85%
2	Nee		7	15%
	Total		41	100%

B. Bestuurders van lokale culturele instellingen

#	Answer		Response	%
1	Ja		34	52%
2	Nee		31	48%
	Total		65	100%

Enquêtevraag 15 (open vraag): Ziet u moeilijkheden bij eventuele kredietverlening van een bank aan uw instelling of kunt u bezwaren noemen die u heeft tegen kredietverlening aan culturele instellingen vanuit het bancaire wezen? Zo ja, welke?

Op de vraag of men bezwaren tegen / of moeilijkheden ziet bij kredietverlening van een bank aan culturele instellingen worden er door wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën de volgende antwoorden gegeven. De reacties op de bovenstaande vraag zijn onderverdeeld naar beleidssector.

4.3.1 Bezwaren/moeilijkheden ten opzichte van bancaire kredietverlening aan culturele instellingen die worden gezien door wethouders Kunst en Cultuur en beleidsmedewerkers op dat beleidsterrein.

<p>"In principe niet, mits de gemeente ook als stevig financieel gezond te boek staat!"</p>	<p>"Kredietverlening als vervanging voor subsidies is geen gunstige ontwikkeling. Subsidies moeten verantwoord worden, maar kredieten moeten terug betaald worden en leggen nog een grotere druk op culturele instellingen om hun inkomsten op te hogen (en te vercommercialiseren). Of dat reëel is en wenselijk is de vraag."</p>	<p>"De kredietoptie is alleen relevant voor sterke culturele instellingen die de 'krediet consequenties' aan kunnen. (rente en aflossing). Met name voor de vele kleinere culturele initiatieven is dit m.i. geen optie."</p>
<p>"Een gemeente beschikt over gemeenschapsgeld en dat wordt n.a.v. een visie, gebaseerd op beleid ingezet voor doelen die de gemeenschap ten goede komen. Daar past risico lopen vanwege garantstelling voor bancaire leningen van culturele instellingen mijns inziens niet in. Bovendien staan veel culturele instellingen 'op afstand' van de gemeente. Garant staan betekent dat je als gemeente zicht moet hebben en houden op de financiële situatie van die instellingen. Die rol past niet bij een gemeente als het gaat om verzelfstandigde culturele instellingen."</p>	<p>"Leningen worden doorgaans in langere termijnen terugbetaald. Het overgrote deel van de uitgaven betreft geen investering, maar exploitatie. Daarvoor lenen zou zeer onverstandig zijn. Alleen voor een bepaalde investering die in overzichtelijke termijn afbetaald zou kunnen worden, denk ik dat dit een zinvol instrument is."</p>	<p>"De gemeente loopt een risico bij garantstelling, en dergelijke risico's zijn niet populair/verstandig in tijden van crisis."</p>
<p>"De publieke partij waartoe een gemeente behoort, is niet gericht op enige wijze van winst maken als het om de culturele sector gaat. Inmenging van private middelen (bancaire leningen) dragen m.i. bij aan een vertroebeling van het culturele aanbod. Immers, de banken werken niet voor niets. Ooit moet de lening door de culturele instelling worden afgelost en de vraag is onder welke (veelal strikte) voorwaarden dat moet gebeuren."</p>	<p>"Het heeft mijn voorkeur dat de culturele instelling zoekt naar duurzame oplossingen."</p>	
<p>"Geen bezwaren, wij hebben al bankleningen aan culturele instellingen waarvoor de gemeente garant staat."</p>	<p>"Borgstelling door gemeente heeft tot gevolg dat de gemeente het bedrag van de borgstelling in de begroting moet reserveren en dit budget niet meer aan andere doelen kan worden besteed. Hierdoor is borgstelling voor een gemeente niet aantrekkelijk."</p>	

4.3.2 Bezwaren/moeilijkheden ten opzichte van bancaire kredietverlening aan culturele instellingen die worden gezien door Wethouders en beleidsmedewerkers Financiën.

<p>"Binnen de gemeente wordt niet aan leningen of garanties gedaan. Een borgstelling beschouw ik als iets dergelijks dus ik acht de kans van slagen gering."</p>	<p>"De meeste gemeenten willen op dit moment af van de borgstelling en bankgarantie. Er zijn teveel 'ongelukken' mee gebeurd waarbij de gemeente het nakijken had."</p>	<p>"Borgstelling is een optie als het in principe om een (financieel)gezonde organisatie gaat die bijvoorbeeld om een reorganisatie door te kunnen voeren even extra geld nodig heeft, maar dat op termijn zelf terug verdient. als dat niet het geval is weet je als overheid bijna zeker dat je 'eraan gaat' voor de het bedrag waarvoor je borg staat."</p>
		<p>1 keer "neen"</p>
<p>"Ik heb bezwaar tegen het geven van een borgstelling door de gemeente als een bank aan een culturele instelling leningen verschafft. Dat betekent voor de bank risicoloos ondernemen met een gegarandeerd rendement. In die gevallen is het beter dat de gemeente de instelling zonder tussenkomst van een bank financiert. Dat levert voor de instelling het maximale voordeel op, terwijl het risico voor de gemeente hetzelfde is."</p>	<p>"Een culturele instelling zou, mede door een slechte bedrijfsvoering omdat er onvoldoende druk op staat, de financiële verplichtingen niet na kunnen komen zodat de gemeente er voor moet opdraaien."</p>	
		<p>"Ja, kredietverlening om daarmee bezuinigingen op te vangen lost niets op. Voor structurele kortingen zijn structurele aanpassingen noodzakelijk."</p>
<p>"Borgstelling van een lening aan een culturele instelling impliceert feitelijk dat gemeente een deel van het (ondernemings)risico van de culturele instelling overneemt. Indien gemeente er vanuit maatschappelijk belang aan hecht dat cult instelling goedkoper kan lenen dan is een directe financiering vanuit gemeente zelf ook een optie. Vanuit duidelijkheid in verantwoordelijkheden is het beter om instellingen rechtstreeks toegang te laten nemen tot kapitaalmarkt en dat gemeente zich alleen toelegt op subsidiering, al dan niet tijdelijk. Langdurige perioden van borgstelling maken dat relatie tussen instelling en gemeente minder zakelijk en te afhankelijk wordt."</p>	<p>"Borgstelling klinkt goed, maar als op enig moment de instelling niet meer aan haar financiële verplichtingen kan voldoen, wordt de gemeente toch aangesproken en loopt dus risico. Zorgvuldigheid en blijvende betrokkenheid/toezicht is dus nodig, het gaat toch om belastinggeld waarover verantwoording moet worden afgelegd."</p>	
<p>"Ik voorzie dat culturele instellingen onvoldoende financiële mogelijkheden hebben om leningen aan de bank terug te betalen. Tot nu toe bestaan hun inkomsten met name uit gemeentelijke bijdragen. Dan is de toegevoegde waarde van deze variant niet erg groot."</p>	<p>"Ik ben geen voorstander van kredietverlening door banken aan culturele instellingen. De reden hiervoor is dat wij uit ervaring weten dat op het moment dat leningen niet terug betaald kunnen worden, de overheid; de gemeenschap hiervoor op moet komen. Ik denk dat culturele instellingen al veel te lang te eenzijdig afhankelijk zijn van subsidies en dat instellingen zich ondernemender moeten gaan opstellen en daarmee hun afhankelijkheid kunnen verkleinen."</p>	
<p>"Ik denk dat banken zonder gemeentegarantie moeilijk overgaan tot het verstrekken van geldleningen aan culturele instellingen. Overigens is er nog geen waarborgfonds voor culturele instellingen bij mijn weten."</p>		
<p>"Ja, indien de instelling onvoldoende en structurele financiële draagkracht heeft zal de bank geen krediet verlenen. De gemeente loopt op deze wijze het risico via de achterdeur te subsidiëren maar dan aan de bank. De vraag is altijd of de instelling voldoende inkomsten kan genereren en het aanbod van diensten betaalbaar is voor afnemers."</p>	<p>"Uiteindelijk moet de instelling wel de lening terugbetalen. Kredietverstrekking is dus niet de oplossing voor het wegvallen van gemeentelijke subsidie. Daar moeten andere inkomsten tegen over komen te staan. Krediet is geen inkomst."</p>	
<p>"De bank gaat zich bemoeien met het beleid."</p>	<p>1 keer "neen"</p>	
<p>"In Groningen is het beleid om geen borgstellingen meer af te geven. Zeker bij cultuurproducties is er een aanzienlijk risico met betrekking tot het terug verdienen van de voorgefinancierde bedragen."</p>		

4.3.3 Bezwaren/moeilijkheden ten opzichte van bancaire kredietverlening aan culturele instellingen die worden gezien door bestuurders van lokale culturele instellingen.

<p>“Ik verwacht dat de bancaire voorwaarden zo strikt zullen zijn dat de vrijheid verdwijnt om risicovol te programmeren. Alleen bij een zeer lange looptijd van het krediet kan het de schommelingen opvangen van wisselende subsidie, sponsor en publieksinkomsten. Kort krediet vererget alleen maar de fluctuaties en draagt niet bij aan continuïteit. Krediet van de ene bank vermindert de sponsorbereidheid van andere banken vermoedelijk.”</p>	<p>“Wij willen niet lenen en hebben dat ook niet nodig. Lenen heeft alleen maar zin als je het geld op een ander moment terug kan betalen dus dan moet je wel winst kunnen maken. Wij zijn trouwens al actief als creatief ondernemer maar dat levert niet genoeg op om de kosten van een bibliotheek te dekken, lang niet.”</p>
<p>“Gemeenten zijn niet erg happig om borg te staan.”</p>	<p>“Een bezwaar kan zijn nog verdere terughoudendheid of terugtrekking van de gemeente t.a.v. subsidiëring, ik heb hier nu mee te maken namelijk. Leningen betekenen een rente- en aflossingslast die over het algemeen (nog) niet in begroting is verwerkt. Om een lening als vervangende financieringsbron te zien, moet eigenlijk dan sprake zijn van een doorlopend krediet en de lening zou niet anders dan voor investeringen ingezet dienen te worden. Voor exploitatiedoelinden lijkt me deze niet geschikt.”</p>
<p>“Kredietverlening verschuift het probleem alleen maar naar de toekomst.”</p>	<p>Het blijven sigaren uit eigen doos. De gemeente die geen krediet wil ophoesten vanwege bezuinigingen en wel borg wil staan voor een bancaire lening (tegen een ongunstiger tarief dan de Bank Nederlandse Gemeenten) maakt het minder transparant, risicovoller. Waar ik wel in geloof zijn risicobudgetten die een gemeente kan afgeven aan een theater. Daarmee ontstaat er een bandbreedte waarbinnen geprogrammeerd kan worden, zonder direct verlies dat afgedekt moet worden. De financiering daarvan kan gevonden worden in de doorgaans absurd hoge "marktconforme" huur (komend uit cultuurgelden, die rechtstreeks gaan naar de afdeling Vastgoed van de gemeente. Wat is marktconform voor een theater? En bij ons culturele subsidie is 2,8 milj. waarvan 54%(!!!) gaat naar de afdeling Vastgoed voor huur en onderhoud. Zo lus ik ze wel; resteert voor feitelijke exploitatie 1,3 miljoen”.</p>
<p>“De overheidssubsidies zijn een inkomstenbron voor de instellingen. Een bancaire lening is dat niet. Middels een bancaire lening kun je wel tijdelijk (!) jezelf van liquiditeit voorzien, maar dat lijkt mij geen goede weg. Een lening sluit je normaal gesproken af om een investering te financieren. Als dat nodig is, proberen wij de lening via de gemeente te laten verlopen, dan heb je ook toegang tot lagere percentages en (meestal) een coulanter invorderingsbeleid, mocht het fout gaan.”</p>	<p>“Kredieten moeten worden terugbetaald. Hoe?”</p>
<p>“Subsidie is een gift/donatie (met een tegenprestatie in de vorm van een bepaald muziek-, toneel-, etc. aanbod). Een lening moet je terugbetalen en met rente (hoe laag die dan ook is). Ik zie het hoogstens als oplossing voor investeringen met voldoende rendement (bijv. verhuur- en horeca-faciliteiten); het kan geen vervanging zijn van subsidie.”</p>	<p>“Geld lenen kost geld, je doet het alleen als je er meer geld mee kan verdienen dan de rente.”</p>
<p>“KORTLOPEND KREDIET KAN UITKOMST BIJ HET DOEN VAN VOORINVESTERINGEN BIJ SUBSIDIES DIE OP (KORTE) TERMIJN WORDEN UITBETAALD. IN ANDERE GEVALLEN IS KREDIET NIETS ANDERS DAN DE OPBOUW VAN EEN SCHULD DIE UITEINDELIJK TERUG BETAALD MOET WORDEN; KREDIETSCHULD IS OOK NIET BEVORDERLIJK VOOR DE BALANS IN DE JAARCIJFERS.”</p>	<p>“Ja! Financiële”.</p>
<p>“Commerciële en maatschappelijke belangen kunnen qua financiering met elkaar in botsing komen. Wordt een boekwinkel en geef je subsidie terug als het gaat om de markt.”</p>	<p>“Onvoldoende op de hoogte.”</p>
<p>“Kredieten moet je altijd terugbetalen. De financiële situatie van onze stichting is erg zwak, dit zouden wij op dit moment niet kunnen. Wij zijn overigens voor meer marktgerichte dienstverlening maar niet irt financiering, wel om meer efficiency te bereiken of meer voor hetzelfde geld en nog meer kwaliteit/professionaliteit.”</p>	<p>“Culturele instellingen horen te streven naar een gezonde financiële positie en moeten niet meer geld uitgeven dan beschikbaar is. De bibliotheek is een basisvoorziening die duurzaam door gemeenschapsgelden in stand gehouden moet worden. Tijdelijke liquiditeitsproblemen kunnen evt. door kredieten van een bankinstelling worden getackeld, maar investeren met vreemd geld in de reguliere exploitatie is water naar de zee dragen. Dat is een slechte investering. Achteraf moet de gemeenschap daar de kosten weer van dragen. Het beste is dat de instelling in goede tijden voldoende weerstand(svermogen) opbouwt om de economisch slechte tijden op een maatschappelijk verantwoorde wijze te doorstaan.”</p>

<p>“Een vergelijking met de particuliere ‘leningenensector’ is niet denkbeeldig.”</p>	<p>“De meeste culturele instellingen zijn niet in staat bancaire leningen terug te betalen, dus ik zou een bancaire lening voor exploitatiedoeleinden ten zeerste afraden.”</p>	<p>“Het toekomstperspectief is te onzeker.”</p>	
<p>“Kredietverlening helpt alleen bij investeringen die terugverdiend kunnen worden, bijvoorbeeld bij investeren in innovatieve automatisering die tot personeelsreductie leidt. Het is onverstandig kredieten in te zetten voor de reguliere dienstverlening, bijvoorbeeld de aanschaf van media omdat hiervoor geen return of investment valt te organiseren. Dan zou je het culturele tarief naar een profittarief moeten brengen.”</p>	<p>“Ik vraag me af welke criteria banken hanteren aan instellingen betreffende rentabiliteit, liquiditeit e.d. en welke eisen ze verder stellen t.a.v. bedrijfsvoering.”</p>	<p>“De meeste culturele instellingen zijn niet in staat bancaire leningen terug te betalen, dus ik zou een bancaire lening voor exploitatiedoeleinden ten zeerste afraden.”</p>	
	<p>“De voorwaarden die de bank zal stellen aan kredietverlening zullen een inbreuk zijn op de vrijheid van programmering etc. Culturele instellingen worden zo gedwongen tot marktwerking en het aanbod wordt eenvormiger.”</p>		
	<p>“Ik ben van mening dat culturele instellingen die een schuld aangaan niet in staat zullen blijken die schuld af te lossen. Hier komt de Griekenland-methode om de hoek kijken. Culturele instellingen dienen een gezonde onderneming te zijn die met overheidssteuning (subsidie) overeind gehouden dienen te worden. Uiteraard gelden strenge regels. Wie niet in staat is daaraan te voldoen, verspeelt zijn bestaansrecht.”</p>		
<p>“De overheid heeft een verantwoordelijkheid te nemen (collectief geheugen, collectieve voorzieningen) en dat is waar ze zelf voor zorg dient te dragen. Dat betekent dat de gemeente eerder zelf de kredietverlening vanuit het bankwezen zou moeten regelen.”</p>	<p>“Bezwaar: het moet weer terug betaald worden. En dus moet er op een andere manier meer geld binnengehaald worden om het geld uiteindelijk weer terug te kunnen betalen. Het enige waar in mijn ogen een lening voor te gebruiken zou zijn, is als er een grote investering gedaan moet worden. Bijvoorbeeld een tribune, of iets dergelijks.”</p>		
<p>“Tweederde van de taken van het museum gaat over het beheren en ontsluiten van cultureel erfgoed dat eigendom is van de gemeente of het rijk. Om die kerntaken, in opdracht van de overheid, te kunnen doen moet het niet nodig zijn om geld te lenen.”</p>			
<p>“Ja, wij zien mogelijkheden via leningen vanuit het cultuurfonds van banken.”</p>	<p>“Begroting sluit niet goed genoeg, om interessant te zijn voor een bank.”</p>	<p>“Het mag nooit een 'in plaats van' financiering worden. Overheden hebben een maatschappelijke taak in deze, banken niet of op zijn minst minder.”</p>	<p>“Weet niet.”</p>
<p>“De bankwereld is verantwoordelijk voor de kredietcrisis die momenteel wereldwijd bestaat. De gemeenten krijgen de rekening gepresenteerd en vervolgens de inwoners van de gemeenten.”</p>			

4.4 Inhoudelijke reflectie op enquêteresultaten en beantwoording van de deelvragen

De bespreking van enquêteresultaten wordt als volgt vormgegeven: eerst wordt de deelvraag opnieuw gesteld, gevolgd door de bijbehorende enquêtevragen. De antwoorden op deze vragen zoals die uit de tabellen bleek, worden nu tekstueel samengevat en geduid. In paragraaf 4.5 volgt, aan de hand van de enquêteresultaten, de beantwoording van de drie deelvragen.

Onderwerp 1: Gemeentefinanciën en bezuinigingen op kunst en cultuur.

Deelvraag: Hoe wordt er door gemeentebestuurders op de beleidsterreinen Cultuur en Financiën enerzijds en bestuurders van lokale instellingen anderzijds gedacht over de financiële situatie van de lokale culturele sector, gelet op de teruglopende eigen inkomsten van gemeenten?

Enquêtevraag 1: Bent u van mening dat gemeenten de plicht hebben om voor een groot deel te voorzien in de financiële behoefte van lokale culturele instellingen?

Zonder een karikatuur van de culturele sector te willen schetsen, mag gezegd worden dat het bijna typerend is om te zien dat het overgrote deel van bestuurders van culturele instellingen de mening is toegedaan dat gemeenten de plicht hebben om voor een groot deel in de financiële behoefte te voorzien van lokale culturele instellingen.

De reactie van de gemeentelijke politiek is overwegend terughoudend. Circa de helft van de wethouders en beleidsmedewerkers op beide beleidsterreinen is van mening dat gemeenten die plicht hebben. Deze discrepantie duidt op een probleem: lokale culturele instellingen zijn van mening dat de gemeenten voor een groot deel moeten voorzien in hun financiële behoefte; gemeenten zelf zijn daar zeer verdeeld over. Wel moet opgemerkt worden dat wethouders en beleidsmedewerkers op het beleidsterrein Kunst & Cultuur deze plicht voor circa tweederde als zodanig ervaren. Voor hun collega's op Financiën gaat dit slechts op voor een derde deel.

Enquêtevraag 2: Voorziet u financiële problemen voor de lokale culturele sector vanwege slinkende gemeentebudgetten voor kunst en cultuur?

Deze vraag is alleen gericht aan de bestuurders van culturele instellingen omdat zij, beter dan de gemeentelijke politiek, kan inschatten wat de financiële consequenties zijn van korting op subsidies voor de eigen sector. Het overgrote deel (92%) van deze groep voorziet financiële problemen voor de lokale culturele sector vanwege slinkende gemeentebudgetten voor kunst en cultuur. Hiermee wordt duidelijk dat bestuurders van lokale culturele instellingen zich bewust zijn van de financiële gevolgen voor de culturele sector van slinkende gemeentebudgetten.

Enquêtevraag 3: Bent u van mening dat door bezuinigingen in de culturele sector er een verschrapping van het culturele aanbod optreedt?

Door middel van de beantwoording van deze vraag, wordt duidelijk hoe er gedacht wordt over de consequenties van financiële tekorten op de kwantiteit en de kwaliteit van het culturele aanbod. Gemiddeld tweederde van de wethouders en beleidsmedewerkers van beide beleidsterreinen menen

dat die verschraling gaat plaatsvinden. Het resultaat, gerangschikt naar beleidssector laat een iets ander resultaat zijn. Wethouders en beleidsmedewerkers Kunst & Cultuur zijn in grotere getale van mening dat die verschraling optreedt als gevolg van de bezuinigingen dan hun collega's van Financiën.

De teloorgang van het culturele aanbod als gevolg van gemeentelijke bezuinigingen wordt door bestuurders van lokale culturele instellingen in grotere getale voorzien. Beide doelgroepen voorzien dus een verschraling van het lokale culturele aanbod. Niet gevraagd is of ze dat kwalijk vinden.

Enquêtevraag 4: Bent u van mening dat het lokale kunstenveld per definitie moet worden gevrijwaard van gemeentelijke bezuinigingen?

De antwoorden op deze vraag laten zien dat, naast de wethouders en beleidsmedewerkers, ook de bestuurders van culturele instellingen voor het overgrote deel van mening is dat het lokale kunstenveld niet per definitie gevrijwaard dient te worden van bezuinigingen. Hoewel niet is onderzocht in welke mate beide sectoren bezuinigingen op het lokale kunstenveld voorstaan, kan wel worden gesteld dat de noodzaak van bezuinigingen – ook op lokale culturele initiatieven en – instellingen – sectorbreed wordt ingezien.

Enquêtevraag 5: Denkt u dat uw instelling of organisatie er op achteruitgaat (bijvoorbeeld qua programmering of personeelsbestand), rekening houdend met forse kortingen op de gemeentelijke subsidies voor kunst en cultuur?

Deze vraag is inhoudelijk vergelijkbaar met enquêtevraag 3, maar is nu meer direct gericht op de toekomst van de instelling van de geënquêteerde bestuurders. De beantwoording komt daarom ook overeen met de beantwoording van enquêtevraag 3. Het merendeel van de bestuurders van lokale culturele instellingen voorziet een krimp van de eigen instelling of organisatie als gevolg van de subsidiekortingen.

Uiteraard is ook deze enquêtevraag enkel gericht op bestuurders van lokale culturele instellingen.

Enquêtevraag 6: Is er een kans dat uw instelling zal moeten sluiten, of dat uw organisatie zal worden opgeheven vanwege verminderde of geheel niet meer verstrekte gemeentelijke subsidies?

Deze vraag, die ook alleen gericht is aan bestuurders van lokale culturele instellingen, ligt in het verlengde van de enquêtevragen 3 en 5. Hoewel er door het merendeel van de bestuurders een krimp van de eigen instelling of organisatie wordt voorzien, denkt slechts een enkeling dat er een kans is op sluiting of opheffing van de eigen instelling of organisatie als gevolg van gemeentelijke bezuinigingen. Extrapolatie van het percentage van 6% zou er echter op duiden dat er in absolute aantallen redelijk wat instellingen of organisaties in Nederland verdwijnen. Zo tonen gegevens van het CBS aan dat er in 2005 311 Nederlandse professionele poppodia waren⁷⁰. Uitgaande van 6% zouden circa 18 van deze podia verdwijnen als gevolg van gemeentelijke bezuinigingen.

⁷⁰ <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=70077ned&D1=0-1,3-5,12&D2=a,!-4&D3=a,!0-3&HD=100629-1446&HDR=T,G2&STB=G1> <29-06-2010>.

Enquêtevraag 7: Denkt u dat bezuinigen op kunst en cultuur in economisch opzicht onverstandig is?

Deze vraag is enkel gericht om de wethouders en beleidsmedewerkers, omdat juist in de politieke beleids sfeer het economisch belang van kunst en cultuur wordt aangewend als argument om subsidiegelden te behouden. Opmerkelijk is dat het economisch motief door de overgrote meerderheid van de wethouders en beleidsadviseurs Kunst & Cultuur wordt onderschreven, terwijl dit niet geldt voor hun collega's van Financiën. Nog niet eens de helft van deze groep is van mening dat bezuinigen op kunst en cultuur vanwege economische redenen onverstandig is.

Aan het economisch motief, zoals in veel cultuurnota's met een verwijzing naar Richard Florida wordt genoemd, wordt dus niet door beide beleidssectoren evenveel waarde gehecht.

Onderwerp 2: Cultureel ondernemerschap.

Deelvraag 2: Welke rol zien wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën en bestuurders van lokale culturele instellingen weggelegd voor cultureel ondernemerschap?

Enquêtevraag 8: Zou u het wenselijk vinden wanneer (a) lokale culturele instellingen / (b) uw organisatie of instelling minder afhankelijk is van overheidssubsidie?

Zowel wethouders en beleidsmedewerkers Kunst & Cultuur als Financiën zijn het er unaniem over eens dat het wenselijk is wanneer lokale culturele instellingen minder afhankelijk zijn van subsidie: alle geënquêteerde ambtenaren antwoordden positief op deze vraag.

Een groot deel, circa driekwart, van de bestuurders van lokale culturele instellingen is van mening dat het wenselijk is als hun eigen instelling of organisatie in mindere mate afhankelijk is van subsidiering. Opmerkelijk is dat het merendeel van de bestuurders van lokale culturele instellingen wel van mening is dat de gemeente een financiële zorgplicht heeft ten aanzien van de culturele instellingen (enquêtevraag 1), maar dat tegelijkertijd de instellingen idealiter minder afhankelijk zijn van gemeentegelden.

Enquêtevraag 9: Bent u van mening dat de aanstaande bezuinigingen in de lokale kunstensector een goede stimulans vormen voor culturele instellingen om na te denken over andere vormen van financiering dan hoofdzakelijk het aantrekken van subsidies?

De antwoorden van wethouders en beleidsmedewerkers op beide beleidsterreinen komen overeen: circa 9 op de 10 gemeenteambtenaren antwoordden positief op bovenstaande enquêtevraag.

De bestuurders van culturele instellingen zijn minder eensgezind. Toch geeft circa tweederde van deze groep aan de bezuinigingen als stimulans te zien voor de culturele sector om na te denken over andere vormen van financiering dan hoofdzakelijk het aantrekken van subsidies. Hiermee lijkt een groot gedeelte van beide groepen de economische recessie als een kans te zien om bestaande structuren te hervormen.

Enquêtevraag 10: Bent u van mening dat een bredere mix van financieringsbronnen (subsidie, sponsoring, publieksinkomsten en andere eigen inkomsten) ten goede komt aan de financiële stabiliteit van een culturele instelling?

Deze vraag gaat over het belang van inkomstendiversificatie. De antwoorden van wethouders en beleidsmedewerkers van beide sectoren komen overeen: beide groepen beantwoorden deze vraag positief, op een enkeling na.

Het belang van inkomstendiversificatie wordt eveneens onderschreven door de bestuurders van lokale culturele instellingen, zij het in minder grote mate. Circa driekwart van deze groep antwoordt met een 'ja'. Het belang van het aanboren van meerdere financiers wordt daarmee door beide groepen onderkend. De antwoorden van bestuurders van lokale culturele instellingen lijken aan het geven dat de financiële stabiliteit van een instelling wordt ondermijnd wanneer één geldstroom een overgroot deel van de totale inkomsten vormt. Ook hier – in overeenkomst met het antwoord op enquêtevraag 8 – wordt (nu impliciet) aangegeven dat een sterke afhankelijkheid van (gemeentelijke) subsidies ongewenst is.

Enquêtevraag 11: Bent u van mening dat culturele instellingen marktgericht te werk moeten gaan om zo meer eigen inkomsten te genereren?

Wethouders en beleidsmedewerkers van beide beleidssectoren beantwoorden de vraag bijna allemaal positief. Driekwart van de bestuurders van lokale culturele instellingen is van mening dat een meer marktgerichte aanpak moet worden ingezet om meer eigen inkomsten te genereren.

Een meer marktgericht beleid van een culturele instelling kan ervoor zorgen dat beter in kaart wordt gebracht wat de wensen van de bezoekers zijn en dat de programmering aansluit bij die wensen. Nu ligt het punt van een marktgericht- of behoeftevervullend beleid van culturele instellingen – en vooral die met een experimenteel of hoog intellectueel karakter – gevoelig. Vaak wordt gevreesd voor een teloorgang van authentiek en non-commercieel cultureel aanbod.

Onderwerp 3: Bankfinanciering aan culturele instellingen.

Deelvraag 3: In hoeverre is er bij wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën en bij bestuurders van lokale culturele instellingen bekendheid met bankfinanciering aan culturele instellingen en hoe staan beide groepen tegenover deze variant van marktfinanciering?

Enquêtevraag 12: Denkt u, dat in tijden van bezuinigingen kredietverlening van een bank een goed alternatief kan zijn voor overheidssubsidies?

De vraag of krediet een goed alternatief kan zijn voor subsidie is nogal discutabel. Feitelijk kan krediet niet worden vergeleken met subsidie omdat het een geheel andere vorm van financiering betreft: krediet is geen vorm van inkomsten omdat het moet worden terugbetaald, subsidie is geefgeld en daarmee een bron van inkomsten.

Ondanks dit financiële verschil is bijna de helft van wethouders en beleidsmedewerkers van zowel het beleidsterrein Kunst en Cultuur als Financiën van mening dat bankfinanciering als een goed alternatief

voor overheidssubsidies kan worden aangemerkt. Opmerkelijk hierbij is dat – wanneer de antwoorden gerangschikt worden naar beleidsterrein – voornamelijk de gemeenteambtenaren van Financiën (meer dan de helft) van mening is dat krediet als goed alternatief kan gelden voor subsidie.

Bestuurders van lokale culturele instellingen lijken zich meer bewust te zijn van de financiële verplichtingen jegens de kredietverstrekker als het om een lening gaat. Slechts een kwart van deze groep beantwoordt de vraag positief.

Enquêtevraag 13: Wist u dat culturele instellingen in aanmerking kunnen komen voor een zogenaamde Cultuurverklaring van het Ministerie van OC&W en dat deze instellingen daarmee geld kan lenen tegen gunstige rentepercentages?

De beantwoording van deze vraag door beide groepen laat eenzelfde beeld zien: circa driekwart van zowel de gemeenteambtenaren van beide beleidsterreinen als driekwart van de bestuurders van lokale culturele instellingen is niet op de hoogte van de *Regeling Cultuurprojecten 2004*. Het is denkbaar dat gemeenteambtenaren – ook die van Financiën – niet volledig op de hoogte zijn van de regeling, omdat het gaat om een vorm van marktfinanciering. Gemeenten wenden zich, bij het aantrekken van het krediet, vaak tot de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG).

Met betrekking tot het antwoord van bestuurders van lokale culturele instellingen kan het volgende worden opgemerkt. Dat slechts een kwart van deze groep op de hoogte is van de *Regeling Cultuurprojecten 2004*, kan betekenen dat culturele instellingen niet geneigd zijn (verschillende vormen) van kredietverlening te overwegen. Echter, kan het resultaat ook duiden op een tekortkoming van de banken en beleggingsfondsen als het gaat om het genereren van publiciteit omtrent de regeling en het rentevoordeel dat Nederlandse culturele instellingen hiermee kunnen behalen.

Enquêtevraag 14: Wist u dat in sommige gevallen de gemeente borg kan staan wanneer een bank een krediet verleent aan uw instelling en dat (a) een culturele instelling in uw gemeente / (b) uw instelling hierdoor eerder in aanmerking komt voor een bancair krediet?

Het mag geen verassing zijn dat de financiële constructie waarbij de gemeente een borgstelling afgeeft, goed bekend is bij de wethouders en beleidsambtenaren van beide beleidssectoren. Bij bestuurders van lokale culturele instellingen is de bekendheid met deze borgstellingconstructie minder groot: circa de helft van deze groep geeft aan hiervan op de hoogte te zijn.

Dat gemeenten niet altijd erg happig zijn om borg te staan voor een krediet aan een lokale organisatie of instelling blijkt uit de antwoorden op de open vraag. Die worden hieronder besproken.

Enquêtevraag 15 (open vraag): Ziet u moeilijkheden bij eventuele kredietverlening van een bank aan uw instelling of kunt u bezwaren noemen die u heeft tegen kredietverlening aan culturele instellingen vanuit het bancaire wezen? Zo ja, welke?

De vraag of men bezwaren tegen / of moeilijkheden ziet bij kredietverlening van een bank aan culturele instellingen heeft zowel bij gemeenteambtenaren als bij bestuurders van culturele instellingen opvallend veel reacties opgeleverd. De reacties zijn geïnventariseerd en geordend op thematiek. Per thema zullen de reacties worden geduid – zowel vanuit de ambtenarij als vanuit het kunstenveld – en worden voorzien van kritische noten.

Thema 1: “Geld lenen kost geld: waar moet dat van betaald worden?!”

Uit de reacties – en in het bijzonder die van bestuurders van culturele instellingen – blijkt meermaals dat men afhoudend reageert ten opzichte van kredietverlening aan culturele instellingen. Vaak wordt hierbij genoemd dat er onvoldoende betalingscapaciteit is om aan de rente- en aflossingsverplichtingen te kunnen voldoen. Een enkeling vraagt zich af wat de criteria van banken zijn omtrent rentabiliteit, maar vaak wordt gemeld dat er geen of onvoldoende middelen beschikbaar zijn voor rente en aflossing of dat de begroting niet sluitend is.

Uiteraard is de grondhouding bij deze antwoorden gerechtvaardigd: lenen is alleen een optie als voldoende zeker is dat het geleende bedrag kan worden terugbetaald. Toch is de afhoudende reactie van een groot deel van de geënquêteerden ook tekenend voor de prille relatie tussen bankfinanciering en culturele instellingen. Want het aangaan van een lening, gaat niet primair om rentabiliteit, maar heeft vooral te maken met het inrichten van de exploitatiebegroting. Hierin wordt beraamd welk bedrag er per periode dient te worden afgeschreven aan bijvoorbeeld huur-, personeels- of productiekosten.

Het is niet duidelijk waarom er binnen de begroting geen plaats gemaakt zou kunnen worden voor rente en aflossing. Zo is het denkbaar dat een podium met een redelijke bron aan eigen inkomsten overweegt om een pand aan te kopen, in plaats van een locatie te huren. Hierdoor kan de instelling in de toekomst, bijvoorbeeld verbouwingen realiseren die ten goede komen aan de instelling. Denk hierbij aan uitbreiding van zalen, een vermeerdering van zitplaatsen of de aanbouw van een te verhuren gedeelte. Een kredietfaciliteit is dan een optie. De huurkosten komen te vervallen, en de ruimte op de begroting die hierdoor ontstaat, kan worden benut ten behoeve van de betalingsverplichtingen jegens de kredietverstrekker. De vermeerdering van de capaciteit van de culturele instelling die door een aankoop en eventuele verbouwing wordt gerealiseerd, komt bovendien ten goede aan de inkomstenkant van de instelling: door de verbouwing kunnen er meer voorstellingen geprogrammeerd worden, meer bezoekers kunnen worden ontvangen of de instelling kan ruimten verhuren en daar inkomsten mee genereren.

Thema 2: “Gemeentelijke borgstelling – no way!”

Uit veel reacties – voornamelijk die van gemeenteambtenaren, en in het bijzonder die van wethouders en beleidsmedewerkers Financiën – wordt terughoudend gereageerd op de financiële constructie waarbij de gemeente een garantie afgeeft aan de kredietverstrekker. Er worden meerdere bezwaren genoemd.

Ten eerste komt meermaals de reactie voor dat een gemeentelijke borgstelling het ondernemersrisico van de culturele instelling (en in feite ook dat van de bank) overneemt. Ook dient de gemeente, bij het afgeven van een borgstelling, goed zicht te hebben op de financiële situatie van de instelling. De opmerking dat een dergelijke constructie niet past bij verzelfstandiging van culturele instellingen lijkt daarmee terecht.

Ten tweede wordt genoemd dat het risico voor de gemeente bij het afgeven van een borgstelling te groot is. Een gemeentegarantie is alleen een optie als het gaat om een financiering van een financieel gezonde organisatie met een tijdelijk liquiditeitstekort, die het te lenen bedrag op korte termijn zelf terug verdient. Wanneer dat niet het geval is, zo valt te lezen, ‘ga je als overheid eraan voor het bedrag waarvoor je borg staat’. In deze context wordt in meerdere reacties ook benadrukt dat het niet juist is om met gemeenschapsgeld dergelijke risico’s aan te gaan (vooral niet in tijden van crisis).

Enkele ambtenaren geven bovendien aan dat er überhaupt geen gemeentegaranties worden afgegeven, omdat er ‘te veel ongelukken’ mee zijn gebeurd.

Ook in een aantal reacties van bestuurders van culturele instellingen wordt ingegaan op de constructie waarbij een gemeentelijke borgstelling wordt ingezet. De bovenstaande reacties van de ambtenaren worden hierin bevestigd: gemeenten zijn niet erg happig om borg te staan. Bovendien, zo valt te lezen, zou een gemeentelijke borgstelling nog verdere terugtrekking van de overheid als cultuursubsidiënt in de hand werken.

Het is typerend dat er overwegend negatief wordt gesproken over het afgeven van gemeentegaranties. Uiteraard is het onverstandig en onjuist wanneer gemeenschapsgeld wordt geriskeerd ten behoeve van een financieringsbehoefte van een instelling of organisatie die financieel zwak staat. Maar deze terughoudende reactie laat ook veel kansen en mogelijkheden onderbelicht. Zo hoeft het afgeven van een gemeentegarantie de (financiële) verzelfstandiging van culturele instellingen en organisaties helemaal niet in de weg te staan. Sterker nog: de gemeente kan lokale instellingen stimuleren om zelf financiering aan te trekken. Als dat lukt, en wanneer op basis van de financiële analyse van de financier, diezelfde financier bereid is om te voorzien in de behoefte van de instelling, kan een gemeente garant staan. Deze financieringsconstructie maakt het mogelijk voor gemeenten om minder subsidie te verstrekken en tegelijkertijd tegemoet te komen aan instellingen die andere financiers weten aan te boren. Hierdoor wordt een praktische invulling gegeven aan cultureel ondernemerschap.

Bovendien wordt er in enkele reacties vanuit gegaan dat het bedrag waarvoor de gemeente borg staat, niet kan worden besteed aan andere (sociaal-maatschappelijke) beleidsdoeleinden. Het is echter niet per definitie zo dat voor elke lening een bedrag van gelijke grootte dient te worden

gereserveerd als borgstelling. Voor de regeling Besluit Borgstelling MKB kredieten (BBMKB) geldt dat tegenover elke euro borgstellingskrediet ruim drie euro aan bancaire krediet staat.⁷¹ Bovendien wordt op historische grond uitgegaan van een verlies van 1,5% van het gegarandeerde bedrag. Een rekensom laat zien dat wanneer voor 600 miljoen euro aan garanties wordt verstrekt, dat een verlies van circa 9 miljoen euro oplevert. Daartegenover staat, uitgaande van een multiplier van 3, dat er met een totaal aan garanties van 600 miljoen euro een bedrag van 1,8 miljard euro aan leningen kan worden verstrekt.⁷²

De afhoudende reacties van gemeenteambtenaren is er debet aan dat de mogelijkheden van een gemeentelijke borgstelling, of van een gemeentelijk borgstellingsfonds, over het hoofd worden gezien.

Thema 3: “Bestemming van het krediet: exploitatiedoelinden of investering?”

In een groot aantal reacties – voornamelijk die van bestuurders van culturele instellingen – wordt ingegaan op de bestemming van het krediet. Sommige geënquêteerden vermelden dat een kredietfaciliteit enkel een optie is wanneer het gaat om investeringen die in de toekomst voldoende rendement opleveren. Voor exploitatiedoelinden wordt een banklening minder geschikt geacht, omdat hier vaak geen (vermeerdering van) inkomsten tegenover staat.

Deze redenering is zeker niet uit de lucht gegrepen: bankfinanciering is vaak financiering van langlopende zaken op de balans. De bank verleent geld ten behoeve van een investering, die voor de ondernemer een zodanige inkomstenstijging tot gevolg heeft, dat het geleende bedrag, plus rente, aan de bank kan worden terugbetaald. Van deze constructie is geen sprake wanneer het gaat om financiering van de exploitatie. Wel wordt in enkele reacties genoemd dat bancaire krediet een oplossing kan bieden als het gaat om het opvangen van tijdelijke liquiditeitskrapte.

Problematisch is dat kortlopend krediet om organisaties of instellingen tijdelijk van voldoende financiële middelen te voorzien, voor een bank in financieel opzicht vaak niet aantrekkelijk is. De personeelkosten van de bank die worden gemaakt bij het in behandeling nemen van de kredietaanvraag wegen niet op tegen de baten die voortvloeien uit de kredietverstrekking. Hiervan is vooral sprake wanneer het gaat om leningen met een laag obligo en een korte looptijd. Deze twee factoren zorgen ervoor dat de rentebaten voor de bank nihil zijn.

Thema 4: Bankfinanciering is nooit een alternatief voor subsidie!”

In enkele reacties van bestuurders van culturele instellingen wordt opgemerkt – zeer waarschijnlijk naar aanleiding van enquêtevraag 12 – dat kredietverlening nooit als alternatief voor subsidie kan worden aangemerkt. Feitelijk is dit correct: een lening kan niet als inkomst worden beschouwd en een subsidie wel. Het geleende bedrag dient namelijk te worden terugbetaald. Dit is bij subsidie niet het geval.

In dit kader wordt door meerdere geënquêteerden bovendien een beroep gedaan op de

⁷¹http://www.senternovem.nl/mmfiles/Besluit_Borgstelling_MKB_Kredieten_BBMKB_Informatiefolder_BBM_KB_tcm24-146862.pdf <30-06-2010> en

⁷² Dit rekenvoorbeeld is terug te vinden in de beantwoording van de minister van Economische Zaken, Maria van der Hoeven, in een brief van 16 april 2010. De brief is raadpleegbaar via <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2010/04/16/beantwoording-vragen-naar-aanleiding-van-de-motie-blanksma-van-den-heuvel-elias/10057357.pdf> <30-06-2010>.

maatschappelijke taak die overheden hebben als het gaat om het in financiële zin ondersteunen van maatschappelijke voorzieningen. Banken, zo meent deze groep, hebben die taak niet, of in mindere mate. Dit laatste punt is zeer discutabel. Want wanneer banken – en dat zijn ze in deze tijd aan zichzelf en aan de spaarders verplicht – willen streven naar een maatschappelijk verantwoord ondernemerschap, dan is er voor banken juist een rol weggelegd bij het financieren van maatschappelijke voorzieningen. Ook culturele voorzieningen kunnen hiertoe gerekend worden.

Thema 5: “Geen bemoeienis van de bank!”

Uit enkele reacties spreekt de angst dat banken zich zouden bemoeien met het artistiek beleid of de programmering van de culturele instelling waaraan ze krediet verlenen. Zo wordt genoemd dat de instellingen een meer marktgerichte programmering moeten hanteren op last van de kredietverstrekker.

De angst die spreekt uit dit type reacties is onterecht. Banken gaan tot financiering over op basis van financiële resultaten uit het verleden, prognoses en op grond van voldoende onderpand. Dit in tegenstelling tot de grootste cultuursubsidiënten (Rijk – inclusief publieksfondsen – gemeenten en particuliere fondsen) die hun gelden bijna primair op basis van artistieke- of participatiedoelinden uitkeren. Het aan de banken om dit vooroordeel weg te nemen.

Thema 6: “Subsidiekortingen maken bankfinanciering juist moeilijker!”

In een tweetal reacties, beide afkomstig van gemeenteambtenaren op het beleidsterrein Financiën, wordt de opmerking gemaakt dat kredietverstrekking aan culturele instellingen waarvan de inkomsten grotendeels bestaan uit gemeentesubsidie, logischerwijs geen uitkomst kan bieden voor het wegvallen van deze subsidies. Want, zo wordt geredeneerd, waarvan kan het krediet dan worden terugbetaald? Deze redenering is terecht. Instellingen en organisaties die volledig of grotendeels afhankelijk zijn van subsidies die (deels) komen te vervallen, zullen fors aan betalingscapaciteit inboeten. Maar juist voor deze instellingen kan bankfinanciering ook een stimulans vormen om op zoek te gaan naar andere, en verschillende financieringsbronnen. Een breed scala aan inkomsten komt namelijk ten goede aan de stabiliteit van een ondernemer, organisatie of instelling. Bovendien zorgt deze inkomstenspreiding ervoor dat de bank meer comfort wordt geboden bij het verstrekken van een lening.

4.5 Beantwoording van de deelvragen

Met de enquêteresultaten kan een antwoord worden geformuleerd op de deelvragen.

Deelvraag 1: Hoe wordt er door wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën en door bestuurders van lokale culturele instellingen gedacht over de financiële situatie van de lokale culturele sector, gelet op de teruglopende eigen inkomsten van gemeenten?

Antwoord: Zowel gemeenteambtenaren als bestuurders van culturele instellingen verwachten dat er een verschraving van het culturele aanbod op zal treden als gevolg van kortingen op gemeentesubsidies voor kunst en cultuur.

Opvallend is dat wel dat bestuurders van lokale culturele instellingen van mening zijn dat gemeenten

de plicht hebben om in de financiële behoeften van deze instellingen te (blijven) voorzien, terwijl gemeenteambtenaren (en vooral die van Financiën) een andere mening zijn toegedaan. Hoewel bestuurders van culturele instellingen een krimp van de eigen organisatie of instelling voorzien, is het grote deel van deze groep het eens met de gemeenteambtenaren dat er het lokale kunstenveld niet per definitie kan worden ontzien van lokale bezuinigingspolitiek. Bovendien wordt de economische waarde van kunst en cultuur door wethouders en beleidsmedewerker op het beleidsterrein Kunst & Cultuur aanzienlijk hoger ingeschat dan door hun collega's van Financiën.

Deelvraag 2: Welke rol zien wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën en bestuurders van lokale culturele instellingen weggelegd voor cultureel ondernemerschap?

Antwoord: Beide enquêtegroepen staan positief tegenover cultureel ondernemerschap als middel om meer eigen inkomsten te genereren en om minder afhankelijk te worden van overheidssubsidies. Opvallend is dat relatief meer gemeenteambtenaren overtuigd zijn van de voordelen van meer ondernemerschap binnen de culturele sector dan de bestuurders van de culturele instellingen.

Deelvraag 3: In hoeverre is er bij wethouders en beleidsmedewerkers van Kunst & Cultuur en Financiën en bij bestuurders van lokale culturele instellingen bekendheid met bankfinanciering aan culturele instellingen en hoe staan beide groepen tegenover deze variant van marktfinanciering?

Antwoord: De bekendheid met bankfinanciering aan de culturele sector is gering, vooral vanuit het kunstenveld zelf. De meerderheid van deze groep benadrukt tevens dat krediet geen alternatief kan zijn voor subsidie en plaatst vraagtekens bij de haalbaarheid van een bankfinanciering voor culturele instellingen. Gemeenteambtenaren zijn vooral terughoudend als het gaat om kredietverlening met een gemeentegarantie. Opvallend is dat beide groepen grotendeels onbekend zijn met de *Regeling Cultuurprojecten 2004*.

Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen

Het laatste hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst wordt in enkele alinea's de hoofdvraag beantwoord. Dit antwoord is zowel gestoeld op de diverse mogelijkheden van bankfinanciering aan de culturele sector, zoals deze in hoofdstuk 3 aan bod zijn gekomen, als op de antwoorden op de deelvragen die zijn verkregen door de enquêtering van wethouders en beleidsmedewerkers Kunst & Cultuur en Financiën en van bestuurders van lokale culturele instellingen.

Hierna volgen enkele aanbevelingen betreffende bankfinanciering van kunst en cultuur aan de gemeentelijke politiek; aan bestuurders van culturele instellingen en aan het bankwezen. Deze aanbevelingen komen voort uit de inhoudelijke reflectie op de enquêteresultaten.

Hierna wordt de hier gehanteerde methodiek van het survey-onderzoek kritisch tegen het licht gehouden. Tenslotte volgt ook een drietal suggesties voor vervolgonderzoek.

5.1 Beantwoording van de hoofdvraag

De hoofdvraag "Hoe kan bancaire kredietverlening bijdragen aan de oplossing van financiële problemen in de lokale culturele sector die worden veroorzaakt door slinkende gemeentebudgetten?" kan als volgt worden beantwoord:

De financieringsmogelijkheden die een bank of beleggingsfonds kan aanwenden om kunstenaars, culturele initiatieven en –instellingen van financiering te voorzien zijn divers: financiering vanuit de bank, eventueel met een gemeentegarantie; financiering vanuit een cultureel beleggingsfonds met een rentevoordeel voor de kredietnemer; financiering aan een individuele kunstenaar met een borgstelling van Kunstenaars & CO; financiering aan een broedplaats met een garantstelling van Bureau Broedplaatsen of indirecte financiering van culturele initiatieven via de gemeente vanuit een cultuurfonds of cultuurbank.

Uit de beantwoording van de deelvragen blijkt echter dat – hoewel zowel gemeenteambtenaren als bestuurders van lokale culturele instellingen een verschraving van het lokale culturele aanbod voorzien als gevolg van kortingen op gemeentesubsidies voor kunst en cultuur en beide groepen van mening zijn dat meer ondernemerschap in de culturele sector wenselijk is – er door gemeenteambtenaren en bestuurders van culturele instellingen overwegend afhoudend wordt gereageerd als het gaat om bancaire kredietverlening aan het kunstenveld.

Bestuurders van culturele instellingen menen dat krediet geen vervanging kan zijn van subsidie en dat leningen maar moeilijk kunnen worden terugbetaald door culturele instellingen.

Gemeenteambtenaren zijn vooral kritisch over bancaire kredietverlening aan lokale culturele instellingen wanneer de gemeente een borg afgeeft om het krediet af te dekken. Zo zou de gemeente hierdoor vooral het risico van de bank overnemen, met de onacceptabele kans dat er gemeenschapsgeld verloren gaat.

De overwegend afhoudende reactie van de bestuurders van lokale culturele instellingen is tekenend voor het beginstadium waarin bancaire kredietverlening aan de culturele sector zich bevindt. De gewenning van het kunstenveld aan overheidssubsidie is in een halve eeuw zo diep geworteld geraakt, dat het aangaan van een lening een cultuurshock teweegbrengt in de sector.

Maar juist nu, nu kortingen op gemeentelijke subsidies voor kunst en cultuur, kunstenaars en culturele instellingen nopen op zoek te gaan naar andere, nieuwe financiers, kan bankfinanciering een uitkomst bieden. Hiervoor is wel een mentaliteitsverandering nodig in de culturele sector. Want de culturele kapitaalmarkt bestaat naast subsidies, eigen inkomsten en sponsor- of mecenaatinkomsten, ook uit leningen die worden verstrekt vanuit een bank of fonds. Kunstenaars, culturele instellingen en gemeenten dienen zich te realiseren dat ook banken en culturele beleggingsfondsen deel uitmaken van de culturele kapitaalmarkt.

Maar onbekend maakt onbemind. Daarom ligt hier ook een verantwoordelijkheid van de banken zelf. De banken dienen zich nadrukkelijker te profileren als kapitaalverstrekkers op de culturele kapitaalmarkt. Te weinig banken doen dit momenteel. En dat is een gemiste kans, want juist nu – na de financiële crisis waarbij de koppeling tussen de financiële markt en de reële economie verloren is geraakt – zouden banken zich meer bewust moeten zijn van hun maatschappelijke rol en hun verantwoordelijkheid als het gaat om het zorg dragen voor een economisch sterke en sociaal bloeiende samenleving. Een toereikend en gevarieerd aanbod van kunst en cultuur, maakt beslist onderdeel uit van die samenleving. Nu deze sector in zwaar weer verkeerd, is het de maatschappelijke taak van de banken om hun financieringskennis en financiële dienstverlening in te zetten ten bate van kunstenaars, culturele initiatieven en –instellingen. Banken dienen zich hierbij ook te realiseren dat financiering van kunst en cultuur geen synoniem voor verliesfinanciering is. Het is dan ook aan banken om kunstenaars en culturele instellingen als echte ondernemers te benaderen.

Samengevat kan de hoofdvraag als volgt worden beantwoord:

Bancaire kredietverlening aan de culturele sector kan in diverse varianten voorzien in de financiële behoefte van kunstenaars, culturele initiatieven en –instellingen. Omdat overheidssubsidiering van kunst en cultuur de komende jaren minder vanzelfsprekend wordt, is het goed dat deze sector op zoek gaat naar andere vormen van financiering. Kredietverstrekking vanuit bank of fonds dient door de culturele sector als serieuze optie overwogen te worden. Maar hier ligt ook een verantwoordelijkheid voor de bankenwereld: banken moeten zich nadrukkelijker profileren als speler op de culturele kapitaalmarkt en cultuurfinanciering niet blijven beschouwen als verliesfinanciering.

5.2 Aanbevelingen

De aanbevelingen die hier worden gedaan, zijn gericht aan de gemeentepolitiek, de culturele sector, de bankwereld en, meer specifiek, aan Triodos Bank.

Aanbeveling aan de gemeentepolitiek, betreffende bankfinanciering aan kunstenaars, culturele initiatieven en –instellingen: de mogelijkheden van borgstellingen.

- Onderzoek de mogelijkheden voor het oprichten van een gemeentelijk borgstellingsfonds voor lokale culturele initiatieven en -instellingen.

Het oprichten van een gemeentelijk borgstellingsfonds voor lokale culturele initiatieven en –instellingen kan een stimulans zijn voor de lokale culturele sector een groter deel van de eigen financiering aan te trekken. Dit stimuleert cultureel ondernemerschap. Bovendien kan op deze manier met een goed argument het subsidiebudget voor kunst en cultuur worden bijgesteld. Bij een borgstelling is het niet per definitie zo dat voor elke lening een bedrag van gelijke grootte dient te worden opgenomen in de gemeentebegroting als borgstellingsgeld. Kredieten die worden verstrekt aan financieel gezonde kunstenaars of culturele instellingen kunnen (deels) worden afgedekt door middel van een borgstellingsfonds waarvan het totale vermogen een drievoud aan kredieten mogelijk kan maken.⁷³

Aanbeveling aan de kunstenaars en culturele instellingen, betreffende bankfinanciering: artistieke ambitie en begrotingstekorten.

- Stel de (artistieke) ambitie of doelstelling niet direct naar beneden bij wanneer er zich, bijvoorbeeld door subsidiekortingen, een begrotingstekort voordoet.

Het aantrekken van een banklening, of een lening bij Kunstenaars & CO, kan hier uitkomst bieden. Verken die mogelijkheid. Bedenk daarbij dat de kans van slagen bij het aantrekken van krediet niet primair te maken hoeft te hebben met de mate van rentabiliteit van de onderneming of instelling. Van groter belang is hoe de exploitatiebegroting is ingericht en of daarin ruimte kan worden opgenomen voor het betalen van rente en aflossing.

Aanbeveling aan het bankwezen, betreffende kredietverlening aan kunstenaars, culturele initiatieven en –instellingen.

- Formeer een team van sectorspecialisten binnen het bankbedrijf dat zich nadrukkelijk richt op, en zich specialiseert in de financiering van kunst en cultuur.

De culturele sector is een economisch kansrijke sector. Zo dient zij ook behandeld te worden. Banken zouden er goed aan doen om zich meer nadrukkelijk te gaan toeleggen op de financiering van kunst en cultuur. Dit is niet alleen interessant vanuit het bankwezen, ook bevordert concurrentie de keuzemogelijkheden van kunstenaars en instellingen bij het

⁷³ Zie voetnoot 72.

aangaan van een bancaire krediet. Met een breder scala aan bancaire financiers, wordt kredietverlening aan kunstenaars en instellingen gangbaarder en stimuleert het in die zin ook cultureel ondernemerschap. Belangrijker nog, is dat het brede culturele aanbod in Nederland in stand gehouden kan worden, ook in tijden van forse overheidsbezuinigingen.

Aanbevelingen aan Triodos Bank, betreffende kredietverlening aan kunstenaars, culturele initiatieven en –instellingen: vervul je voortrekkersrol.

- Creëer een platform waarin alle betrokkenen bij bankfinanciering aan kunst en cultuur zitting hebben: kunstenaars, culturele instellingen, (lokale) politici, borgstellingsfondsen, banken en culturele beleggingsfondsen. Omdat uit het enquêteresultaat valt af te leiden dat zowel gemeenteambtenaren als bestuurders van culturele instellingen slechts mondjesmaat op de hoogte zijn van de diverse mogelijkheden van bankfinanciering aan de culturele sector, heeft Triodos Bank de verantwoordelijkheid om zich nadrukkelijker te profileren als meedenkende en vooroplopende partij binnen deze sector. Door het opzetten van een sectorbrede ‘denktank’ of platform, bijvoorbeeld in de vorm van een reeks congressen of symposia, kan Triodos Bank meer bekendheid geven aan de diverse financieringsvarianten voor de culturele sector die vanuit Triodos Groep mogelijk zijn. Ook andere banken of fondsbeheerders dienen uitgenodigd te worden. De aanstaande bezuinigingspolitiek vormt een goede aanleiding voor het lanceren van een dergelijk platform.
- Onderzoek de opties om, in samenwerking met andere partijen en de overheid, te komen tot een borgstellingsfonds voor culturele instelling waarbij ook krediet (deels) gedekt kan worden dat aan een culturele instelling wordt verstrekt, specifiek ten behoeve van de exploitatie. Juist omdat uit de enquêteresultaten blijkt dat veel bestuurders van culturele instellingen bankfinanciering alleen als optie noemen als het gaat om investeringen (en niet onterecht – want dat is wat banken vooral financieren), zou kredietverlening ten gunste van exploitatiedoelinden een meerwaarde kunnen vormen. Juist financieringsbehoeften van kleinere culturele instellingen die geen investeringen willen of kunnen doen, maken nu in veel gevallen weinig kans als zij een beroep doen op bancaire financiers. Hier ligt een kans om het onderscheidend vermogen van Triodos Bank op het gebied van cultuurfinancieringen tot uiting te brengen.

5.3 Reflectie op de methodiek van survey-onderzoek

De survey, een onderzoeksvorm waarbij een grote groep mensen naar hun mening wordt gevraagd over diverse onderwerpen, heeft zowel voordelen als nadelen. Enkele voordelen van dit type onderzoek zijn: de mogelijkheid tot het generaliseren van de resultaten, een systematische opzet die betrouwbare, kwantificeerbare en generaliseerbare gegevens oplevert en de snelheid waarmee het onderzoek kan worden afgenomen en de resultaten verwerkt kunnen worden.

Enkele nadelen van de survey kunnen zijn: geen tot weinig ruimte voor nuances als gevolg van generalisaties, interne validiteit (dat wil zeggen dat er beperkte controlemogelijkheden zijn om na te gaan wie de vragenlijst heeft ingevuld) en een lage responskans.⁷⁴

Hoewel er bij de hier uitgevoerde survey-onderzoeken geen sprake was van een lage respons, is het moeilijk aan te geven in hoeverre de antwoorden van de geënquêteerden overeenkomen met de meningen van de personen die niet aan de enquête hebben deelgenomen. Aangezien een kwart van beide aangeschreven enquêtegroepen (gemeenteambtenaren en bestuurders van culturele instellingen) de enquête volledig heeft ingevuld, dient te worden opgemerkt dat het van circa driekwart van beide doelgroepen niet bekend is hoe er wordt gedacht over cultuurfinanciering. Dit maakt extrapolatie van de resultaten naar de gehele gemeentepolitiek of gehele culturele sector discutabel.

5.4 Vervolgonderzoek

Terwijl er in het academisch discours op het grensgebied tussen kunst, economie en financiën met enige regelmaat wordt gepubliceerd over mecenaat, bedrijfssponsoring of zelffinancieringstrategieën, blijft het onderwerp van kredietverlening aan de culturele sector sterk onderbelicht. Toch zijn meerdere relevante (deel)onderwerpen binnen het thema die aandacht verdienen vanuit wetenschappelijk oogpunt:

Bancaire kredietverlening aan de culturele sector in het buitenland.

- Welke rol speelt kredietverlening vanuit banken of beleggingsfondsen aan kunstenaars en culturele instellingen in het buitenland? Komt deze financieringsvorm in andere landen of streken vaker voor? En zo ja, waarom?

Bankfinanciering ten behoeve van de exploitatie.

- Zijn er mogelijkheden voor het oprichten van een borgstellingsfonds voor culturele instellingen die een financieringsvraag hebben ten behoeve van de ondersteuning van de exploitatie? Het gaat hierbij dan om zekerheid die kredietverstrekkers kunnen inbouwen wanneer zij krediet verlenen dat niet specifiek een investering mogelijk maakt, maar kan bijdragen aan de continuatie van de alledaagse werkzaamheden.

Cultureel onroerend goed als onderpand bij bankfinanciering.

- Hoe kunnen banken podia, theatergebouwen en musea waarderen? Wanneer een kredietovereenkomst wordt gesloten op basis van hypothecaire zekerheid, speelt bij de kredietverstrekking altijd de vraag hoe het onroerend goed gewaardeerd wordt als zekerheid. Er is weinig bekend over de mate van courantheid of de alternatieve aanwendbaarheid van gebouwen met een culturele bestemming.

⁷⁴ H. Korzilius, *De kern van survey-onderzoek*, Assen 2000, pp. 121-122.

Bronvermelding

Boekwerken

- Boris Franssen (e.a.), *Handboek Cultureel Ondernemen*, Assen 2009.
- Giep Hagoort, *Cultureel Ondernemerschap. Een inleiding in kunstmanagement*, Culemborg 1992.
- Sigrid Hemels, *Door de muze omhelsd. Een onderzoek naar de inzet van belastingsubsidies voor kunst en cultuur in Nederland*, Leiden 2005.
- Hubert Korzilius, *De kern van survey-onderzoek*, Assen 2000.

Tijdschrift- en krantenartikelen

- Maarten Allers, 'Rijksbegroting 2010: gemeenten moeten bezuinigen, maar niet allemaal even veel', in *Tijdschrift voor Openbare Financiën*, jaargang 41 (2009), nummer 5.
- Eric Holterhues, 'Kunst en financiering. Van moeizaam huwelijk naar een vruchtbare relatie', in *Boekman 82* (2010).
- Sandra Jongenelen, 'Daar komen de geldschieters. Doorstart voor het cultureel beleggen?', in *Boekman 62* (2005).
- Arjo Klamer, 'Cultureel Ondernemerschap – wat is dat eigenlijk?', in *NRC Handelsblad*, 16-04-2000.
- Arjo Klamer, 'Creatieve financiering van creativiteit. Geld voor kunst zit niet alleen bij de overheid en bedrijven', in *Boekman 62* (2005).
- Gijs Oskam, 'Gemeentefinanciën in zwaar weer', in *Tijdschrift Bank & Gemeenten*, januari 2010.
- Cas Smithuijsen, 'Een schilderij uit de loterij. Over de financiering van cultuur uit de opbrengst van de goededoelenloterijen', in *Boekman 62* (2005).
- 'Beleggen in cultuur is groot succes', in *NRC Handelsblad*, 17-12-2007.

Beleidsdocumenten

- Ministerie van OC&W, *Subsidieplan Kunst van Leven 2009-2012*, Den Haag 2008.
- Ministerie van OC&W, *Nota Cultureel Ondernemerschap in de cultuursector*, Den Haag 1999.
- Commissie Cultuurprofijt, *Meer draagvlak voor cultuur*, Den Haag 2008
- Commissie Cultuur en Belastingen, *Hoog aanslaan, laag belasten*, Den Haag 1999.
- Gemeente Amsterdam, *Bureau Broedplaatsen: Werkplan 2010*, Amsterdam 2010.

Symposiaverslagen

- Kunsten '92, *Verslag Symposium Gemeentelijke Cultuurpolitiek*, Utrecht 18 januari 2010.

Websites

- <http://wimdreesstichting.nl>
- <http://www.kunsten92.nl>
- <http://wetten.overheid.nl>
- <http://minocw.nl>
- www.cultuurnetwerk.nl
- www.cultuurplein.nl
- www.klamer.nl
- www.cultuurprofijt.nl

- www.twentsewelle.nl
- <http://www.st-ab.nl/>
- www.triodos.nl
- www.nrc.nl
- www.fd.nl
- <https://www.pressroomrabobank.com>
- <http://download.belastingdienst.nl/>
- <http://bureaubroedplaatsen.amsterdam.nl>
- www.pvv.nl
- www.novatv.nl
- www.vsbfonds.nl
- www.erfgoednederland.nl
- <http://tvof.nl/>
- www.vng.nl
- www.bng.nl
- www.cpb.nl
- <http://statline.cbs.nl>
- <http://www.senternovem.nl/>
- www.rijksoverheid.nl

Overig

- Triodos Bank, Jaarverslag 2008.

Triodos Bank